

ŠPECIALIZOVANÉ KARIÉROVÉ PORADENSTVO

(Sprievodný materiál k podpornému opatreniu)

CV

Financované
Európskou úniou
NextGenerationEU

PLÁN [OBNOVY]

MINISTERSTVO
ŠKOLSTVA, VEDY,
VÝSKUMU A ŠPORTU
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

NIVAM

NÁRODNÝ INŠTITÚT VZDELÁVANIA A MLÁDEŽE

ŠPECIALIZOVANÉ KARIÉROVÉ PORADENSTVO

(Sprievodný materiál k podpornému opatreniu)

PLÁN [OBNOVY]

Vydané Národným inštitútom vzdelávania a mládeže v rámci realizácie Plánu obnovy a odolnosti, ktorý je financovaný Európskou úniou – NextGenerationEU.

2023

Špeciálne kariérové poradenstvo

Kolektív autorov:

doc. PaedDr. Terézia Harčaričková, doc. PhDr. Marian Groma, PhD., PaedDr. Jana Verešová, PhD., PhDr. Barbora Čaplová, Mgr. Zuzana Ivanová, PhD., Mgr. Iris Domancová, PhD., PhDr. Ivana Drangová, doc. PaedDr. Jana Lopúchová, PhD., Mgr. Katarína Reinoldová, Mgr. Zuzana Mravcová, Mgr. Kristína Tkáčová, PhD., Mgr. Lenka Nadányi, Mgr. Miroslava Višňovská, PhD., doc. PhDr. Rastislav Rosinský, PhD.

Spolupracovali:

PaedDr. Vladimíra Ďurčová, Mgr. art. Viera Orogváni, Mgr. et Mgr. Mária Anyalaiová, PhD., doc. PaedDr. Milena Lipnická, PhD., Mgr. Marek Hlina, PaedDr. Dorota Smetanová, PhD., Mgr. Júlia Čurillová, PaedDr. Lucia Košťálová, Mgr. Mária Paľová, PhD., Mgr. Janka Pilková, PhD., PaedDr. Mária Králiková

Hlavná koordinačná skupina:

prof. PhDr. Eva Gajdošová, PhD., Mgr. Eva Polgáryová, PhD., Mgr. Jana Kožárová, PhD., Mgr. Matúš Baňas, PhDr., Mgr. Ľubomír Tichý, Mgr. Hana Laciková, PhD., Michaela Stehlíková, DiS., JUDr. Zuzana Stavrovská, prof. PaedDr. Alica Vančová, CSc., PaedDr. Jana Kandříková, PhDr. Alena Kopányiová, PhD., Mgr. Mária Chorváthová, Mgr. Eva Horníková, Lucia Komorníková, Mgr. Júlia Choleva, PhD., PhDr. Oľga Okálová, PhD., PaedDr. Zuzana Staňová,

Jazyková úprava: Ing. Monika Chovancová

Vydanie: prvé

Rok vydania: 2023

Obsah

ÚVOD	4
1. ŠKP V REZORTNÝCH A MEDZIREZORTNÝCH SÚVISLOSTIACH.....	5
2. ČINITELE ŠKP.....	7
2.1 Rodina.....	8
2.2 Škola.....	8
2.3 Kariérový poradca.....	11
2.4 Žiak.....	12
3. IDENTIFIKÁCIA KARIÉROVÉHO VÝVINU ŽIAKA V ŠKP	14
3.1 Kariérové posudzovanie.....	15
3.2 Kariérová diagnostika.....	17
3.3 Identifikácia vplyvu sociokultúrneho prostredia na kariérový vývin žiaka so ŠVVP	19
3.4 Porovnanie diagnostických kompetencií PZ a OZ v pozícii kariérový poradca.....	20
4. PORADENSTVO V ŠKP	22
4.1 Oblasti poskytovania ŠKP	23
4.2 Kariérová voľba a kariérové rozhodovanie u žiakov so ŠVVP	25
4.3 Poradenstvo v tranzitnom období pre žiakov so ŠVVP	27
4.4 ŠKP pri získanom postihnutí.....	28
5. PRÍKLADY Z PRAXE.....	29
6. PREHĽAD VYBRANÝCH DOSTUPNÝCH ZDROJOV.....	34
POUŽITÁ LITERATÚRA	35

ÚVOD

„Keď prijmeme svoje hranice, prekročíme ich.“ (Einstein, A.)

Vývinové kariérové úlohy sú obvykle úzko spájané s vekom. Pre žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (ďalej aj „ŠVVP“) je často náročné (niekedy nemožné) postupovať v súlade s „normami“ kariérového vývinu rovesníkov. Nie je účelné snažiť sa vtesnávať všetkých žiakov do určitých formálne stanovených postupov a vystavovať ich úlohám, ktoré síce zodpovedajú ich fyzickému veku, ale nezodpovedajú ich kognitívnemu potenciálu, motorickým schopnostiam, úrovni osvojenia si jazyka, psychosociálnemu alebo emocionálnemu vývinu. Pre týchto žiakov bude často vyžadovaná intervencia presahujúca oblasť kariérového vývinu. Týka sa to rozvoja akademických zručností, socializácie, ale aj základných zručností na vedenie nezávislého života.

Špecializované kariérové poradenstvo (ďalej aj „ŠKP“) je poradenstvo určené žiakom so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami. Poskytuje im aktivity, ktoré vyrovnávajú príležitosti na dosiahnutie želaného stupňa kariérového rozvoja v každom vývinovom období pre každého žiaka. Realizovanie špecializovaného kariérového poradenstva tak reálne naplňa požiadavku sprístupňovať v školách poskytovanie kariérového poradenstva šitého na mieru všetkým žiakom.

1. ŠKP V REZORTNÝCH A MEDZIREZORTNÝCH SÚVISLOSTIACH

V rezorte školstva sa kariérové poradenstvo poskytuje žiakom v rámci všetkých piatich stupňov podpory (1. – 5. stupeň podpory) v školách a zariadeniach poradenstva a prevencie. V rámci zariadení poradenstva a prevencie sú to **centrá poradenstva a prevencie** (podporná úroveň 3. a 4. stupňa) a **špecializované centrá poradenstva a prevencie** (podporná úroveň 5. stupňa). Inštitúciou, ktorá usmerňuje zariadenia poradenstva a prevencie a zastrešuje tvorbu štandardov kariérového poradenstva na Slovensku, je **Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie** (VÚDPaP).

TIP

Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie

WEBOVÁ STRÁNKA: <https://vudpap.sk/vudpap/multidisciplinarny-pristup/karierova-vychova-a-karierove-poradenstvo/>

Sumarizuje odborné výstupy (odborné materiály, podcasty, webináre a iné), ktoré obsahujú užitočné informácie z oblasti kariérového poradenstva

Školy poskytujú kariérovú výchovu a kariérové poradenstvo v rámci náplne práce svojich pedagogických zamestnancov (PZ) a odborných zamestnancov (OZ). Kariérovú výchovu a kariérové poradenstvo možno považovať za komplexný a celoživotný proces, z tohto dôvodu sa realizuje vo všetkých školách (vrátane materských škôl).

V rámci realizácie podporných opatrení okrem kariérovej výchovy a kariérového poradenstva zabezpečujú základné školy, základné školy pre žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, stredné školy a stredné školy pre žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami aj **špecializované kariérové poradenstvo**.

Špecializované kariérové poradenstvo je v škole samostatným podporným opatrením¹. Poskytuje ho kariérový poradca alebo osoba poverená výkonom činnosti kariérového poradcu. Kariérový poradca pri plánovaní a realizovaní ŠKP úzko spolupracuje s PZ školy (najmä triednym učiteľom, školským špeciálnym pedagógom, výchovným poradcom) a OZ školy (najmä školským psychológom, sociálnym pedagógom, sociálnym pracovníkom). Spoločne s nimi pomáha plánovať a následne realizovať jednotlivé činnosti súvisiace s kariérovým poradenstvom podľa školského vzdelávacieho plánu, plánuje a realizuje tiež činnosti ŠKP.

Univerzity poskytujú ŠKP často prostredníctvom činností koordinátorov pre žiakov/študentov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami alebo prostredníctvom pôsobenia špecializovaných centier pomoci študentom (napr. Centrum podpory študentov so špecifickými potrebami Univerzity Komenského v Bratislave, Bezbariérové centrum Technickej univerzity

¹ Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov

v Košiciach a i.). S koordinátormi (alebo pracovníkmi centier) v mnohých prípadoch konzultujú kariéroví poradcovia stredných škôl, ale aj žiaci a ich zákonní zástupcovia o možnostiach prijímania na jednotlivé fakulty a tiež o možnostiach podpory, ktorú univerzity žiakom so ŠVVP počas štúdia poskytujú.

Štátny inštitút odborného vzdelávania je organizáciou, ktorá zodpovedá za koordináciu odborného vzdelávania a prípravy a vzdelávania dospelých. Zameriava sa na žiakov, pedagogických aj odborných zamestnancov a potreby zamestnávateľov. Inštitút na stránke <https://portal.siov.sk/sk/siov> zverejňuje zoznam škôl, zoznam zamestnávateľov, väzby odborov a povolání, stavovské organizácie, možnosti duálneho vzdelávania a i.

Okrem rezortu školstva sa kariérové poradenstvo (vrátane oblasti ŠKP) realizuje aj v rezorte práce, sociálnych vecí a rodiny, konkrétne na **úradoch práce, sociálnych vecí a rodiny** v každom okresnom meste.

Špecializovanými pracoviskami úradov práce, sociálnych vecí a rodiny sú **informačno-poradenské strediská**. Do strediska okrem iných klientov prichádzajú aj žiaci základných a stredných škôl v sprievode zákonných zástupcov a tiež študenti vysokých škôl. Sú im poskytované informácie o svete práce, o povolaniach s využitím tlačenej a elektronickej informácie zdrojov.

Inštitút pre pracovnú rehabilitáciu občanov so zdravotným postihnutím v Bratislave je špecializovaným zariadením, ktoré poskytuje sociálnu, pracovnú a čiastočne aj liečebnú rehabilitáciu a starostlivosť občanom so zdravotným postihnutím. Jeho zriaďovateľom je Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Cieľom a úlohou odbornej a profesionálnej starostlivosti a prípravy v zariadení je vytvoriť pre občanov so zdravotným postihnutím všetky predpoklady na to, aby sa po jej úspešnom absolvovaní mohli aktívne uplatniť na trhu práce.

Rehabilitačné stredisko pre zrakovo postihnutých v Levoči je špecializovanou inštitúciou, ktorá sa venuje vzdelávaniu a rekvalifikácii dospelých ľudí so zrakovým postihnutím. Činnosť strediska je zameraná na vzdelávaciu oblasť a získavanie odborných vedomostí v rekvalifikačných vzdelávacích programoch, ale dôležitá je aj poradenská, zdravotná a psychologická starostlivosť o ľudí so zrakovým znevýhodnením. Napriek tomu, že ide o zariadenie pre dospelú populáciu, môže byť zdrojom užitočných informácií ohľadom ďalších možností vzdelávania/rekvalifikácie aj pre kariérových poradcov, ktorí pracujú so žiakmi so zrakovým znevýhodnením, samotných žiakov a ich rodičov.

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR je tiež zriaďovateľom a koordinátorom činnosti **Inštitútu pre výskum práce a rodiny**. Inštitút zabezpečuje vedecko-výskumnú činnosť v oblasti práce a rodiny. Okrem iných výskumných oblastí sa venuje aj trhu práce a zamestnanosti, pracovnoprávnym vzťahom, sociálnej inklúzii, sociálnym službám dlhodobej starostlivosti pre osoby so zdravotným znevýhodnením.

Odborné poradenstvo zamerané na podporu a pomoc pri získaní a udržaní si pracovného miesta, poskytovanie pracovnoprávneho a finančného poradenstva pri riešení nárokov občanov so zdravotným postihnutím vyplývajúcich z ich zdravotného postihnutia poskytujú aj **agentúry podporovaného zamestnávania**. Okrem iných aktivít tiež zisťujú schopnosti a odborné zručnosti občanov so zdravotným postihnutím vzhľadom na požiadavky na trhu práce a pomáhajú im s hľadaním vhodného zamestnania.

Vo verejnom sektore sa špecializovanému kariérovému poradenstvu venujú aj rôzne iné organizácie, združenia či platformy. Z mnohých uvádzame nasledovné:

Centrum **Euroguidance** je súčasťou celoeurópskej siete umožňujúcej vzájomnú inšpiráciu medzi poradenskými systémami v jednotlivých krajinách a podporuje využívanie príkladov dobrej praxe (<https://www.euroguidance.sk/index.php>).

Združenie pre kariérové poradenstvo a rozvoj kariéry sa snaží svojou aktivitou združovať a sieťovať odborníkov v oblasti kariérového poradenstva, podporovať ich odborný rast a vzdelávanie, zlepšovať prístup k poradenstvu pre všetkých ľudí (<https://rozvojkariery.sk/>).

Národné kariérne centrum je platformou na zjednotenie informácií o vysokých školách a zamestnávateľoch pre stredoškolákov a širokú verejnosť (<https://www.kamnavysoku.sk/>).

2. ČINITELE ŠKP

Činitele ovplyvňujúce špecializované kariérové poradenstvo

Voľba povolania je dlhodobý proces, ktorý je ovplyvňovaný rôznymi činiteľmi (aktérmi), ktoré sa dajú rozdeliť na nasledujúce skupiny (Šikulová 2007, s. 7):

1. **Vrodené individuálne činitele.** Do tejto skupiny zaraďujeme nadanie a schopnosti, individuálne vlastnosti a záujmy žiaka.
2. **Získané činitele.** Vznikajú na základe interakcie s prostredím, v ktorom sa žiak pohybuje a žije. Do tejto skupiny môžeme zaradiť skúsenosti a životné hodnoty.
3. **Sociálne činitele.** Sú formované žiakovým najbližším okolím – rodina, učitelia, priatelia, rovesníci. Títo všetci vplyvajú na žiaka svojimi očakávaniami, v ktorých sú premietnuté nielen charakteristiky daného žiaka, ale i charakteristiky človeka, ktorý tieto očakávania vytvára.
4. **Kultúrne činitele.** Stelesňujú vplyv hodnôt, noriem, kultúrnych vzorcov širšieho prostredia, v ktorom žiak žije a pohybuje sa.

Hučík (2007) do procesu predprofesijnej prípravy žiaka zahŕňa i **spoločensko-ekonomické činitele**, ktoré podmieňujú potrebu kvalifikovaných pracovných síl z dôvodu rastu technickej a technologickej úrovne.

Špecializované kariérové poradenstvo by malo tvoriť aj v podmienkach inkluzívnej edukácie prepracovaný systém, na ktorom participuje viacero osôb z rôznych oblastí. Rozhodujúcim činiteľom by nepochybne mala byť škola, v ktorej predprofesijnú prípravu koordinujú kariéroví poradcovia, alebo informačno-poradenské strediská zriadené na úradoch práce. Či už ide o rodičov žiaka, kariérového poradcu, triedneho učiteľa, školského špeciálneho pedagóga, či ktoréhokolvek člena školského podporného tímu, každý z nich má v predprofesijnej príprave dôležité miesto, pričom cieľom všetkých zúčastnených je podľa Friedmanna (2007) „zefektívnenie výberu a voľby profesie v súlade s možnosťami a predpokladmi žiakov tak, aby ich voľba bola pokiaľ možno v súlade so spoločenským dopytom.“

2.1 Rodina

Už od útleho veku si deti vnášajú do svojich hrových činností určité vlastné predstavy o rôznych povolaniach. Sledujú svojich rodičov a ľudí vo svojom okolí. Neskôr ich napodobňujú prostredníctvom symbolickej hry. Či už ide napríklad o povolanie lekára, kuchára, učiteľky, upratovačky, prvé pracovné návyky a vzory dostávajú práve pozorovaním svojho okolia. Tieto prvé pracovné predstavy sú neskôr nahradené reálnymi záujmami v jednotlivých oblastiach, ktoré si dieťa osvojuje a naplňa nimi svoje ambície. Rodičia často deti hodnotia a porovnávajú ich úspechy či neúspechy v daných oblastiach s ich rovesníkmi. Dieťa si tento názor zvnútorňuje a formuje si obraz samého seba. Záujmy, ktoré dieťaťu prinášajú prežívanie úspechu a sú výrazne podporované okolím, sa môžu preniesť do oblastí, ktoré mu pomôžu pri voľbe jeho budúceho smerovania – voľbe povolania.

Prvé reálne pohľady na svet práce reprezentujú pre deti rodičia. Zoznamujú ich so svojím povoláním, predstavujú im klady a zápory svojej práce. Aj pri obyčajnom rozhovore o práci si dieťa priamo osvojuje informácie, dozvedá sa nové poznatky o povolaniach, ktoré ešte nepozná z vlastnej praktickej činnosti.

2.2 Škola

Kariérová príprava žiakov so ŠVVP sa uskutočňuje ako ucelený proces v rámci výchovno-vzdelávacieho procesu na rôznych typoch škôl (vrátane materských škôl). Je implementovaná napríklad do vzdelávacej oblasti „Človek a svet práce“. Žiak si v rámci nej buduje svoj vzťah k práci a rôznym povolaniam, skúma svoje možnosti a objavuje svoje schopnosti, ktoré ďalej dokáže plnohodnotne využiť v oblasti práce.

Škola je inštitúcia, ktorá sa rozhodujúcim vplyvom podieľa na úspešnom začlenení žiakov so ŠVVP do života. Vystupuje ako samostatná sociálna, výchovno-vzdelávacia inštitúcia, ktorá si vytvára svoje podmienky a vnútorné predpisy, zabezpečuje základné i odborné vzdelanie a prípravu na povolanie, čím žiakovi umožňuje zapojiť sa do života. V oblasti predprofesijnej a profesijnej prípravy sú záujmové činnosti, ambície a plány žiaka ovplyvňované i samotnou školou. Žiak preferuje jednotlivé vyučovacie predmety na základe záujmu, primeranej náročnosti alebo úspešnosti v nich. Práve tieto predmety môžu byť reálnym východiskom pri uvažovaní o budúcom povolaní.

Ak škola vzdeláva deti/žiacov so ŠVVP, vytvára pre ne/nich podmienky na základe odporúčaní zariadenia poradenstva a prevencie prostredníctvom individuálneho vzdelávacieho programu (IVP), vzdelávacích programov pre deti so zdravotným znevýhodnením alebo pre žiacov so zdravotným znevýhodnením, vzdelávacích programov zameraných na príslušné nadanie alebo poskytovaných podporných opatrení.²

² Zákon 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov (§ 7 ods. 5)

Vzdelávanie žiakov so ŠVVP sa môže realizovať v škole (ZŠ, SŠ) alebo v škole pre žiakov so ŠVVP (ZŠ, SŠ).

Školy pre žiakov so ŠVVP sa v súčasnosti od ostatných škôl môžu líšiť napríklad:

- bezbariérovým prístupom do interiéru i exteriéru,
- individuálnym prístupom k žiakom s použitím špeciálnych pomôcok a zariadení,
- možnosťou modifikácie učebných osnov,
- používaním špeciálno-pedagogických foriem a metód pri práci so žiakmi.

Líšia sa predovšetkým:

- Nižším počtom žiakov v triedach. Ciele škôl a zariadení pre žiakov so ŠVVP sú špecifickejšie ako ciele bežných škôl a sú prispôbené na prácu s týmito žiakmi. Poskytujú žiakom so ŠVVP výchovu a vzdelávanie a vytvárajú im rovnaké podmienky v rámci edukačného procesu, aké majú žiaci bez ŠVVP, umožňujú im zapojiť sa v plnom rozsahu do prostredia podľa ich individuálnych schopností a možností.

Harčariková (2008) uvádza, že vzhľadom na zabezpečenie prípravy na povolanie školstvo zabezpečuje:

- základné odborné vzdelanie – fáza predprofesijnej prípravy alebo príprava na menej náročné činnosti,
- stredné odborné vzdelanie – kvalifikácia na výkon konkrétneho povolania s výučným listom o ukončení vzdelávania,
- úplné stredné odborné vzdelanie – žiak získa kvalifikovanejšie a odbornejšie poznatky pre náročnejšie povolanie, ktoré vyžaduje vyššiu úroveň vedomostí a zručností, štúdium ukončuje maturitnou skúškou,
- úplné stredné všeobecné vzdelanie – touto formou štúdia žiak získa predpoklady na pokračovanie vo svojom štúdiu na vysokej škole, prípadne pomaturitnou nadstavbou,
- rekvalifikačné štúdium – je možnosťou pre tých, ktorí sa chcú dovzdelávať, poprípade získali zdravotné znevýhodnenie následkom úrazu v neskoršom veku a výkon povolania, ktoré vykonávali dovtedy, už pre nich nie je možný.

Žiaci, ktorí z rôznych príčin nezískali nižšie stredné vzdelanie (napr. v dôsledku dlhodobého zdravotného stavu), môžu využiť formu **vzdelávania na získanie nižšieho stredného vzdelania**, ktorú upravuje školský zákon.³ Ako uvádzajú príslušné rámcové učebné plány a vzdelávacie štandardy⁴, cieľom tohto vzdelávania je umožniť záujemcom získať nižšieho stredného stupňa vzdelania; nadobudnutie kompetencií, ktoré zodpovedajú profilu absolventa

³ § 16 ods. 3 písm. b) a § 31a zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

⁴ Dostupné z: <https://www.russ-ba.sk/data/att/c7a/3440.a3642a.pdf>

základnej školy, a doplnenie si vzdelania na uplatnenie a využitie v osobnom, rodinnom a občianskom živote.

Špecifikom v príprave na povolanie u žiakov s mentálnym postihnutím je **prípravný ročník** v odbornom učilišti. Je určený pre žiakov s mentálnym postihnutím, ktorých mentálne schopnosti a manuálne zručnosti nemohli byť dostatočne diagnostikované. Prípravný ročník má pomôcť žiakom s rôznym stupňom mentálneho postihnutia končiacich ročníkov špeciálnych základných škôl a základných škôl pri výbere ďalšieho vzdelávania. Má zistiť, na akú prácu majú žiaci predpoklady, čo ich zaujíma, aké majú požiadavky, overiť ich schopnosti, zručnosti a na základe získaných informácií odporučiť ďalšie vzdelávanie.

Proces prípravy na povolanie sa nerealizuje jednostranne zo strany učiteľa či kariérového poradcu smerom k žiakovi. Dôležitá je **interakcia** medzi jednotlivými subjektmi uvedeného procesu. Kompetentná osoba sprostredkováva žiakovi vedomosti a zručnosti, ktoré sú potrebné na výkon jednotlivých profesií, a žiak si dané vedomosti osvojuje a zvnútorňuje. V rámci sociálneho systému vstupujú do procesu prípravy na povolanie dva základné činitele. Ide o jednotlivca a inštitúciu. Na začiatku tohto procesu je žiak, ktorý má záujem o určité povolanie, a inštitúcia, ktorej úlohou je pripraviť ho na toto povolanie. Ak žiak dospel k záujmu o povolanie a zvolil si vhodnú inštitúciu, ktorá ho naň pripraví, prichádzajú na rad ďalšie činitele, ktoré priebeh tohto procesu ovplyvňujú. Každá inštitúcia kladie na žiaka celý rad požiadaviek. Na ich splnenie musí mať žiak osvojené určité predpoklady – psychické, somatické a sociálne dispozície. Dispozície žiaka sú hodnotené inštitúciou prostredníctvom diagnostických aktivít a zároveň jednotlivec hodnotí sám seba, svoje schopnosti a možnosti, ktoré dáva do vzťahu s požiadavkami. Výsledky hodnotiaceho i sebahodnotiaceho procesu výrazne vplyvajú na rozhodnutie žiaka. Celé rozhodovanie sa realizuje v sociálnom prostredí, ktoré tento zložitý proces ovplyvňuje. (Vašek 2011)

Kariérový poradca venuje osobitnú pozornosť nastaveniu smerovania kariérového rastu žiakov. Ak je to možné, kariérový poradca sa aj z tohto dôvodu zúčastňuje všetkých relevantných konzílií, prípadových komisií, stretnutí s rodičmi a pod. Ak je kariérový poradca učiteľom, a nie OZ, je dôležité, aby úzko spolupracoval s ostatnými členmi školského podporného tímu, najmä školským psychológom a školským špeciálnym pedagógom (Krnáčová, Križo 2022). Dôležitú rolu v tomto procese môžu v niektorých prípadoch zohrávať aj iní pedagogickí zamestnanci (napr. pedagogický asistent alebo vychovávateľ).

2.3 Kariérový poradca

Kvalifikačné predpoklady na výkon pracovnej činnosti odborného zamestnanca v kategórii kariérový poradca podrobnejšie upravuje vyhláška č. 173/2023 Z. z.⁵

Kompetenčný profil kariérového poradcu je uvedený v prílohe č. 22 pokynu ministra č. 39/2017⁶.

Medzi kľúčové kompetencie kariérového poradcu patria najmä kompetencie identifikovať a diagnostikovať vývinové a individuálne charakteristiky žiaka a identifikovať sociokultúrny kontext jeho kariérového vývinu. Kariérový poradca by mal ovládať obsah špecializácie kariérového poradcu, plánovať, realizovať, hodnotiť priebeh a výsledky kariérového poradenstva.

Rola kariérového poradcu by mala spočívať aj v pôsobení, koordinovaní a zosúladovaní výchovného pôsobenia jednotlivých aktérov – učiteľov, špeciálnych pedagógov, ale aj rodičov, ktorým by mal kariérový poradca poskytovať metodickú pomoc, informovať ich o aktuálnych potrebách pri výbere povolania. Viac ako ktokoľvek iný by mal dobre poznať možnosti pracovného uplatnenia sa žiakov so ŠVVP v regióne školy, či už ide o rôzne typy stredných škôl, v ktorých môžu žiaci získať odbornú profesijnú prípravu, alebo priamo vo výrobných podnikoch, firmách atď.

Kvalitné, včasné a najmä odborné profesijné poradenstvo, ktoré realizuje školený kompetentný kariérový alebo výchovný poradca, môže zabrániť zlyhaniu žiaka/budúceho pracovníka na trhu práce. Okrem odborných kompetencií je dôraz kladený aj na osobnostné vlastnosti, ako sú napríklad:

- prirodzená emocionálna inteligencia,
- empatia,
- tolerantný a chápaný prístup k žiakovi,
- osobná zainteresovanosť,
- schopnosť prispôbiť sa situácii, žiakovi a jeho požiadavkám a potrebám,
- ochota počúvať, ochota pomáhať.

Úlohy výchovného poradcu v oblasti voľby povolania, ktoré boli zostavené na základe výskumu realizovaného Metodicko-pedagogickým centrom v Bratislave v roku 2008, sú nasledovné:

- poskytovať informácie o študijných odboroch, povolaniach a zamestnaniach a o požiadavkách, ktoré sú kladené na žiaka,
- mať prehľad o faktoroch ovplyvňujúcich voľbu ďalšieho štúdia a pomáhať žiakovi pri výbere tých najvhodnejších študijných odborov a povolání,

⁵ Vyhláška č. 173/2023 Z. z. o kvalifikačných predpokladoch pedagogických zamestnancov a odborných zamestnancov

⁶ Pokyn ministra č. 39/2017, ktorým sa vydávajú profesijné štandardy pre jednotlivé kategórie a podkategórie pedagogických zamestnancov a odborných zamestnancov škôl a školských zariadení

- dlhodobo sledovať profesijné záujmy žiakov a pomáhať im zosúladiť vlastné záujmy s požiadavkami povolania a pracovnými príležitosťami,
- poskytovať informácie o možnostiach vzdelávania a pracovnom uplatnení v rámci regiónu, Slovenskej republiky či Európskej únie,
- viesť žiakov k sebapoznaniu, k odhaleniu ich silných a slabých stránok, ktoré môžu byť rozhodujúcim faktorom pri voľbe ďalšej vzdelávacej či kariérovej dráhy,
- naučiť žiakov vnímať ich vedomosti, zručnosti a schopnosti vo vzťahu k svetu práce a ich budúcemu zamestnaniu,
- poznať aktuálne problémy trhu práce a vedieť sa orientovať v problematike pracovného práva.

V súčasnosti kladie naša spoločnosť na všetkých žiakov končiacich nižšie sekundárne vzdelávanie úlohu zvoliť si tzv. **primárnu kariérnu voľbu**. Toto rozhodnutie prichádza ešte v základnej škole, v ktorej žiak získava všeobecné základné vzdelanie, a vrcholí vstupom žiaka na strednú školu, ktorá má za úlohu predprofesijne, prípadne už profesijne pripraviť žiaka na vstup do sveta práce. Táto úloha je pre všetkých žiakov rovnaká. Avšak spôsob, akým sa s ňou vyrovnajú, závisí od mnohých faktorov. Patria medzi ne sociálne, fyzické i psychické podmienky, kvalita výchovy a vzdelania, ktorá sa žiakom dostane v základnej škole, ale i v rámci rodiny, a jedným z mnohých faktorov tohto zložitého procesu je i včasná a účinná pomoc od kariérových poradcov, ktorých kompetencie sú presne stanovené na usmernenie žiakov v prípade neistoty a nerozvážnosti v oblasti voľby povolania.

Žiaci so ŠVVP by mali mať k dispozícii kariérového poradcu, ktorý ich dokáže usmerniť a podať im pomocnú ruku a vhodnými metódami pomôže nájsť povolanie, ktoré bude rešpektovať ich špecifiká, ktoré vyplývajú z ich ŠVVP, a nevyvolá žiadne kontraindikácie.

Je však potrebné vytvoriť v školách väčší priestor pre kariérové poradenstvo a kariérového poradcu smerom k žiakom so ŠVVP, ale aj k rodičom, čím by sa podporil ich vzťah k práci. Žiaci by tak boli bližšie k informáciám z profesijného prostredia a pracovného uplatnenia sa, čo by im pomohlo zrealizovať ich očakávania a nájsť vhodné a primerané povolanie.

2.4 Žiak

Okrem vonkajších činiteľov prípravy na povolanie žiakov so ŠVVP, ktoré na nich vplyvajú – rodina, škola a kariérový poradca, existujú i vnútorné činitele, medzi ktoré patrí osobnosť žiaka. Pri poskytovaní ŠKP je v centre záujmu vždy konkrétny žiak. Je potrebné zohľadňovať jeho prežívanie, správanie a aktuálny zdravotný stav. Vzhľadom na to, že ŠKP je podporným opatrením poskytovaným žiakom so ŠVVP, je nevyhnutné pri jeho realizácii zohľadňovať okrem

uvedeného aj charakter a intenzitu daných potrieb. Špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby definuje zákon č. 245/2008 Z. z. (školský zákon).⁷

Individuálne špecifiká žiakov zásadným spôsobom kreujú celý proces poskytovania ŠKP naprieč všetkými vývinovými obdobiami, naprieč všetkými ročníkmi. Zvlášť je to potom v obdobiach tzv. smerovej voľby.

V období primárnej kariérovej voľby – v končiacich ročníkoch základných škôl sa u žiakov často stretávame s neschopnosťou zosúladiť reálne možnosti s nereálnymi či neprimeranými predstavami o svojej budúcnosti. Pre obdobie dospievania je príznačné, že žiak vie jednoznačne definovať, aké povolanie by nechcel, avšak nemá jasnú predstavu o tom, čo by skutočne chcel. Chýba mu jasná predstava o možnostiach v rôznych povolaniach a často nastáva dezorientácia v názvoch povolání. Ojedinelé nie je ani striedanie záujmov či nedostatočné predstavy o budúcom povolání. Práve v takýchto prípadoch býva úloha kariéroveho poradcu nenahraditeľná.

Žiaci v tomto veku síce vedia, ktorým povolaniam by sa chceli venovať, avšak cesta, ktorá k ich vytýčenému cieľu vedie, im nie je jasná. Realnosť ašpirácií v oblasti voľby povolania u žiakov so ŠVVP v ôsmom a deviatom ročníku základnej či špeciálnej školy v tomto veku ešte nie je úplne vyhranená. Žiaci si volia povolania, ktoré poznajú, zdajú sa im lákavé, ale nie sú primerané ich schopnostiam a možnostiam a hlavne sú často kontraproduktívne vzhľadom na špecifiká, ktoré vyplývajú z ich statusu žiaka so ŠVVP. Byť úspešný pri voľbe povolania znamená nájsť si zamestnanie či vzdelanie, v ktorom môžeme realizovať svoje sny a uskutočňovať svoje záľuby. V práci, ktorá je pre nás vhodná a príťažlivá, sa častejšie stretávame s úspechom a ocenením, čo v konečnom výsledku dodáva nášmu životu kvalitu a zvyšuje naše sebavedomie. Prostredníctvom práce sme užitoční, pomáhame, nadobúdame istotu a plnohodnotne participujeme na živote v spoločnosti.

To isté, čo prežívajú žiaci bežných základných škôl v tomto veku, prežívajú i žiaci so ŠVVP, ktorí sú vzdelávaní na rôznych typoch škôl. Chcú sa začleniť do spoločnosti a byť jej prínosom, ale na rozdiel od žiakov bez ŠVVP si mnohí žiaci so ŠVVP musia spravidla vybrať spomedzi nie príliš lákavých a selektovaných učebných, respektíve študijných odborov. Mnohé z týchto odborov nereflektujú potreby a požiadavky pracovného trhu 21. storočia, čím sa znižuje možnosť budúceho pracovného uplatnenia žiakov a tým aj ich vnútorný pocit uspokojenia. Na druhej strane, niektoré typy stredných škôl nerešpektovaním špeciálnych výchovno-vzdelávacích potrieb vo vzťahu k žiakom so ŠVVP, nerešpektovaním špecifik týchto žiakov v procese edukácie pôsobia nielen demotivujúco, ale aj diskriminačne. Aj tieto faktory prispievajú k obmedzovaniu už spomínanej možnosti pracovného uplatnenia sa, ale aj možnosti ďalšieho štúdia na vysokej škole.

Na Slovensku chýba **koordinácia** celého systému – žiak so ŠVVP – rodič – kariérový poradca – voľba povolania, ktorá by celý proces kariérovej voľby a ďalšieho vzdelávania žiakov so ŠVVP zefektívnila. Je dôležité, aby školy, ktoré profesijne pripravujú žiakov so ŠVVP, začali spolupracovať s úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny a vytvorili študijné odbory a kvalifikačné

⁷ Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov

kurzy, ktoré budú žiadané a pre žiakov prítlačlivé a budú reflektovať potreby pracovného trhu. Spolupráca škôl s úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny, ale napríklad aj so združením zamestnávateľov, zriaďovateľmi škôl, chránenými dielňami či chránenými pracoviskami, aj s vyššími územnými celkami je pri vytváraní ponuky študijných odborov nanajvýš žiaduca.

TIP

Konkrétnym príkladom rozvíjania spolupráce jednotlivých aktérov je aktuálne realizovaný národný projekt Zlepšenie stredného odborného školstva. Hlavným cieľom projektu je zvýšiť kvalitu odborného vzdelávania a prípravy v Prešovskom samosprávnom kraji, reflektujúc potreby trhu práce. Dôležitým aspektom v rámci všetkých aktivít národného projektu je spolupráca malých a stredných podnikateľov so strednými odbornými školami, čím sa zabezpečuje väčšia previazanosť odborného vzdelávania a prípravy v školách s potrebami zamestnávateľov. Viac sa dozviete na: <https://np.psk.sk/o-projekte/>.

3. IDENTIFIKÁCIA KARIÉROVÉHO VÝVINU ŽIAKA V ŠKP

Z mnohých definícií kariérového vývinu je možné vybrať základné východiská a zhrnúť podstatu pojmu nasledovne. **Kariérový vývin** je celoživotný proces, ktorý je súčasťou sebarozvoja jednotlivca. Je to proces, ktorý jednotlivca pripravuje na výber kariérovej cesty. Žiak sa v procese kariérového vývinu učí hľadať a voliť cestu a prirodzene pokračovať vo voľbe povolání v spoločnosti. Kariérový vývin zahŕňa organizované a plánované úsilie človeka hľadať vhodné povolanie, ktoré mu bude prinášať uspokojenie. Kariérový vývin má u žiaka so ŠVVP svoje špecifiká, nie je izolovaný a uskutočňuje sa neoddeliteľne s osobnostným, sociálnym, emocionálnym a vzdelávacím vývinom, z čoho je zrejmé, že ho výskyt ŠVVP ovplyvňuje. Žiak so ŠVVP má často neprimeraný sebaobraz, sebavedomie a aspirácie, nižší sociálny status, naučenú bezmocnosť a pod. Úlohou ŠKP je identifikovať úroveň sebaopímania a sebahodnotenia žiaka, identifikovať postavenie žiaka v sociálnej skupine a zistiť záujmy a aspirácie, ktoré môžu pozitívne ovplyvniť kariérové smerovanie. Prostredníctvom intenzívnej diskusie a objavovaním schopností, zručností, nadania a možností žiakov potrebných na rozvoj profesijného života možno nájsť vhodné alternatívy, ako si žiak so ŠVVP v budúcnosti bude môcť čo najlepšie a najefektívnejšie vybrať ďalšie štúdium, ale aj budúcu profesiu. Preto je potrebné začať s poznávaním kariérového vývinu žiaka so ŠVVP čo najskôr, už od detstva. Už v detstve je kariérový vývin viditeľný v hrách a v situáciách, keď deti preberajú na seba roly dospelých.

Kompetenciou zamestnanca v pozícii kariérový poradca je **identifikovať individuálne charakteristiky žiaka**, resp. skupiny žiakov vo vzťahu ku kariérovému vývinu a tiež **identifikovať sociokultúrny kontext žiaka** vo vzťahu k jeho kariérovému vývinu (Šnídlová a kol. 2022). Rovnaké kompetencie napĺňa v praxi aj kariérový poradca (KP) v ŠKP.

Na posudzovaní kariérového vývinu žiaka so ŠVVP sa podieľajú kariérový/výchovný poradca, triedny učiteľ, ďalší pedagogickí zamestnanci a odborní zamestnanci školy a odborný zamestnanec poradenského zariadenia.

Pozíciu KP môže vykonávať pedagogický alebo odborný zamestnanec školy a/alebo odborný zamestnanec zariadenia poradenstva a prevencie alebo odborný zamestnanec špecializovaného centra poradenstva a prevencie. Ich činnosť na seba nadväzuje a prelína sa naprieč všetkými úrovňami podpory.

Kompetencie PZ a OZ v oblasti diagnostikovania žiakov vo vzťahu ku kariérovému vývinu sa líšia. V kompetencii OZ je realizácia orientačnej diagnostiky alebo **kariérovej diagnostiky**. Kompetenciou PZ je realizácia pedagogického diagnostikovania. Pedagogické diagnostikovanie zamerané na posudzovanie úrovne kariérového vývinu žiaka pedagogickým zamestnancom na úrovni 1. stupňa podpory označujeme pojmom **kariérové posudzovanie**.

K základným zručnostiam pre život, ktorých úroveň u detí a žiakov so ŠVVP je potrebné prostredníctvom kariérovej diagnostiky a kariérového posudzovania mapovať, patria podľa Čigášovej a Chrienovej (2021) akademické zručnosti a pracovné zručnosti, sociálne zručnosti (komunikačné zručnosti, schopnosť kooperácie) a osobnostné schopnosti (schopnosť sústrediť sa na seba a na svoje činy, myšlienky alebo emócie a vedieť ich racionálne zhodnotiť, zvládať svoje emócie).

Tak pri kariérovom posudzovaní, ako aj pri realizácii kariérovej diagnostiky je nevyhnutné zo strany pedagogických aj odborných zamestnancov vytvoriť pre žiaka so ŠVVP **bezpečné prostredie**, v ktorom môže autenticky vyjadriť svoje názory a pocity. Prostredie, v ktorom sú jeho vyjadrenia plne rešpektované.

3.1 Kariérové posudzovanie

Kariérové posudzovanie je proces identifikovania potenciálu, potrieb a prípadných bariér v oblasti kariérového vývinu jednotlivca.

Kariérové posudzovanie je jednou z foriem pedagogického diagnostikovania realizovaného vo výchovno-vzdelávacom procese, ktorého realizátorom je pedagogický zamestnanec. Je zamerané predovšetkým na hlbšie poznávanie žiaka v oblasti jeho záujmov, predstáv a aspirácií, ale aj idenifikácie vplyvu sociokultúrneho zázemia na predstavy o budúcnosti. U detí so ŠVVP a ich rodičov sú často názory na budúce študijné a pracovné uplatnenie nerealistické, či už príliš ambiciózne nad možnosti žiaka, alebo práve naopak, podhodnotené, brzdiace žiaka v relevantnom kariérovom vývine.

Pedagogický zamestnanec sa pri realizácii kariérového posudzovania zameriava na získanie informácií o žiakovi, jeho správaní, vyjadrovaní, jeho schopnosti riešiť bežné i netradičné situácie najčastejšie prostredníctvom pozorovania žiaka v bežných výchovno-vzdelávacích aktivitách. Úlohou kariérového poradcu je získavať podklady z kariérového posudzovania, ktoré môžu byť následne využité v rámci spolupráce s OZ pri špecializovanom kariérovom poradenstve.

Špecializované kariérové poradenstvo je efektívne vtedy, ak sa s kariérovým posudzovaním začína čím skôr, aby mohli byť odhalené bariéry a limity kariérového smerovania žiakov so ŠVVP. Oblasť kariérového posudzovania sú zamerané najmä na identifikáciu záujmov žiaka so ŠVVP, jeho spôsobov trávenia voľného času, výsledkov vzdelávania, obľúbenosti vyučovacích predmetov, neobľúbenosti vyučovacích predmetov, ako aj na zisťovanie dosiahnutých úspechov, životných cieľov alebo napríklad jeho túžob.

V kariérovom posudzovaní sa využívajú nasledovné metódy a nástroje:

- diagnostický denník,
- pozorovanie,
- rozhovor,
- rozbor výsledkov činnosti – portfólio,
- škálovanie,
- dotazníky pre dieťa/žiaka, dotazníky pre rodiča.

Pri kariérovom posudzovaní, rovnako ako aj pri kariérovej diagnostike, je potrebné poznať a brať do úvahy všetky špecifiká žiakov so ŠVVP, ktoré môžu ovplyvňovať výsledok posudzovania. Tu je nesmierne dôležitá spolupráca všetkých členov školského podporného tímu, ako aj spolupráca školy so zariadením poradenstva a prevencie.

Pri kariérovom posudzovaní môžu pedagogickí zamestnanci, ale aj samotní žiaci využiť testy osobnosti a testy profesijnej orientácie, uvádzané na webových stránkach rôznych ZPP, ako súčasť posudzovania vlastného smerovania. Kariérový poradca vyberá najvhodnejšie možnosti, ktoré odporučí žiakom, resp. ich so žiakmi realizuje. Pri žiakoch so ŠVVP, u ktorých je predpoklad neporozumenia textu testovej alebo dotazníkovej formy, je nevyhnutná pomoc KP, ale aj triedneho učiteľa, pedagogického asistenta či rodičov. Pri prekonávaní ťažkostí spojených s komunikáciou je možné využiť metodický materiál k osobitným formám komunikácie, ktorý je dostupný.

Odporúčania pre PZ a OZ v pozícii kariérový poradca pri kariérovom posudzovaní žiakov so ŠVVP

Rešpektujte individualitu a jedinečnosť žiaka, ŠVVP sú jeho súčasťou.

Zaznamenávajúajte všetko, čo žiaka teší, čo rád robí.

Uchovávajúajte ním vytvorené materiály a výrobky napr. prostredníctvom tvorby portfólia.

V procese kariérového posudzovania sú často dôležité zdanlivo nevýznamné informácie (malé úspechy žiaka, spôsob dokončovania začatých činností a i.). Zaznamenávanie čiastkových úspechov, postupného rozvoja osobnosti žiaka a jeho zručností je súčasťou kariérového posudzovania. Tieto úlohy by na seba mali prebrať učitelia a pracovníci škôl, ktorí sa v rámci interdisciplinárnej spolupráce venujú osobnostnému a kariérovému rastu žiakov. Prenos informácií o zručnostiach a schopnostiach žiaka so ŠVVP, o jeho úspechoch, ale aj neúspechoch

v určitej oblasti od učiteľa, vychovávateľa alebo pedagogického asistenta smerom ku KP môže byť podkladom na kvalitné kariérové posudzovanie. Pedagogický asistent pracujúci s konkrétnym žiakom so ŠVVP pozná silné a slabé stránky žiaka vo vzdelávaní aj v socializácii a jeho poznatky môžu byť prínosom pre KP v ŠKP. Následná spolupráca s odbornými zamestnancami školy podnecuje a smeruje kariérovú diagnostiku k pomoci žiakovi so ŠVVP v kariérovom vývine.

3.2 Kariérová diagnostika

Orientačnú/kariérovú diagnostiku vykonáva odborný zamestnanec a realizuje ju v úzkej spolupráci s pedagogickými zamestnancami, ktorí vykonávajú činnosti podpornej úrovne 1. stupňa. Orientačná diagnostika môže slúžiť ako podklad na komplexnú diagnostiku v ZPP, teda na vyšších stupňoch podporných úrovní.

Kariérový poradca v súlade so znením zákona č. 138/2019 Z. z.⁸ v rámci zosúladzovania kariérového vývinu žiaka s individuálnymi predpokladmi a záujmami žiaka vykonáva diagnostickú činnosť predpokladov a záujmov žiaka. Podľa Jaššovej, Hrivňákovej a Kozelnickej (2023) ide o realizáciu individuálnej a skupinovej diagnostiky s kľúčovým významom identifikácie potenciálov už v nižších ročníkoch základnej školy. Na základe diagnostických záverov pracuje kariérový tím, najmä triedny učiteľ na rozvoji potenciálu žiaka a získavaní jeho kariérových kompetencií. Kariérový poradca využíva na diagnostiku rôzne nástroje a vytvára vlastné, napríklad pozorovacie škály a pod. Diagnostikuje žiakov s rozmanitými potrebami a poskytuje učiteľom a odborným tímom v školách závery a odporúčania na ich kariérový rozvoj.

Pre poradcu v špecializovanom kariérovom poradenstve sú podľa Tholtovej (In: Čigášová, Chrienová 2021) predpokladmi úspešného individuálneho poradenstva so žiakmi so ŠVVP:

- poznanie druhu a stupňa postihnutia, narušenia alebo akéhokoľvek znevýhodnenia žiaka, ako aj jeho individuálnych špecifík,
- poznanie aktuálneho zdravotného stavu žiaka a jeho konkrétnych fyzických predpokladov,
- poznanie dosahu postihnutia, narušenia či akéhokoľvek znevýhodnenia na psychiku žiaka,
- informácie o prognóze jeho vývinu alebo stavu,
- poznanie všeobecných a profesijných záujmov a predstáv žiaka a ich trvácnosti,
- prehľad o psychických predpokladoch žiaka – všeobecných, aj tých, ktoré súvisia s konkrétnym povoláním,
- poznanie dosiahnutej úrovne školských vedomostí a zručností žiaka v nadväznosti na jeho intelektové schopnosti,

⁸ Zákon č. 138/2019 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov

- poznanie dosiahnutej úrovne sociálnych zručností a kompetencií žiaka,
- poznanie školského prospechu (nemusí poskytovať jednoznačne validnú informáciu o schopnostiach žiaka, ale môže byť informáciou o jeho svedomitosti, pracovitosti, systematickosti či konformite),
- poznanie predstáv rodičov žiaka o budúcnosti svojho dieťaťa,
- dostatočné informácie o tom, aké profesie sú vzhľadom na postihnutie, narušenie či akékoľvek znevýhodnenie žiaka odporúčané, resp. neodporúčané,
- poznanie kontraindikácií, ktoré môžu byť dôvodom nevhodnosti niektorého povolania pre žiaka,
- poznanie perspektív uplatnenia sa žiaka na trhu práce v súvislosti s aktuálnymi potrebami trhu práce a s jeho postihnutím, narušením či znevýhodnením,
- dostupnosť aktuálnych informácií o novootvorených odborných učilištiach, učebných odboroch, o SŠ a profilujúcich predmetoch študijných odborov SŠ vhodných pre žiakov s určitým druhom postihnutia.

Informácie a poznatky, ktoré odborný zamestnanec získa na základe vyššie uvedených oblastí, je dôležité prepojiť s diagnostikovaním aktuálneho stavu kariérového vývinu sledovaného žiaka. Súčasťou kariérovej diagnostiky je preto identifikácia aktuálnej úrovne kognitívnych schopností, posúdenie oblastí špecifických schopností sledovaného žiaka, zistenie záujmov, hodnôt, aspirácií, ako aj motivácie vrátane motivácie k školskému výkonu a k činnosti. Ďalšími oblasťami zisťovania sú tvorivosť, úroveň pracovnej samostatnosti, úroveň komunikačných zručností, sociálnych zručností a kompetencií. Osobitný priestor pri kariérovej diagnostike žiakov s ťažším druhom a stupňom postihnutia alebo oslabenia je potrebné venovať aj určenie úrovne motorických zručností, sebaobsluhy a miery úbytku funkcie v dôsledku druhu postihnutia alebo oslabenia. Odborní zamestnanci v školách, podobne ako v zariadeniach poradenstva a prevencie, používajú pri kariérovej diagnostike žiaka so ŠVVP štandardizované psychodiagnostické metódy, ktoré boli vyvinuté pre populáciu žiakov bez ŠVVP. Ich využitie preto musí OZ dobre zvážiť a pri ich aplikácii zohľadniť individuálne schopnosti a možnosti žiaka.

V kariérovej diagnostike sa využívajú nasledovné metódy a nástroje:

- štruktúrovaný/pološtruktúrovaný rozhovor,
- rozhovor o konštruovaní kariéry,
- štandardizované dotazníky zamerané na všeobecné osobnostné charakteristiky v rámci rôznych typológií, štýlov učenia a všeobecných oblastí zamerania záujmov a kariéry,
- testy (napr. testy kognitívneho vývinu a kognitívnych procesov, testy špecifických schopností a pod.),
- skriningová činnosť,
- sebaopisovacie škály, osobná kariérová SWOT analýza,
- analýza školských prác, výtvorov a aktivít.

V kariérovej diagnostike je potrebné v úvode nadviazať kontakt so žiakom a vytvoriť pozitívne prostredie. Následne realizovať anamnestický rozhovor zameraný na jednotlivé oblasti kariérového vývinu – zistenie záujmov, výsledkov vzdelávania, trávenie voľného času, životné ciele, túžby, skúsenosti a pod. Pre potvrdenie a rozšírenie údajov z rozhovoru sú administrované dotazníky zamerané na uvedené oblasti a osobnostné predpoklady žiaka.

Voľba konkrétnych diagnostických postupov a používanie diagnostických nástrojov sa uskutočňuje vždy v súlade so zákonom č. 138/2019 Z. z.⁹ a štandardmi odborných činností (VÚDPaP).

Charakteristiky a príklady jednotlivých diagnostických metód a nástrojov sú uvedené v publikácii ***Odborné postupy v pedagogickej a poradenskej praxi. Kariérové poradenstvo pre žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami***¹⁰ (VÚDPaP 2021).

Pri používaní štandardizovaných nástrojov kariérovej diagnostiky je potrebné brať do úvahy špecifiká žiakov so ŠVVP, ktoré môžu ovplyvniť alebo skresliť výsledok diagnostikovania. Ide napríklad o špecifiká v oblasti porozumenia textu (napr. dotazníky, škály), ako aj v úrovni komunikačných zručností či oslabenia v oblasti komunikačnej schopnosti (napr. rozhovor, vyjadrenia žiaka). Rovnako je dôležité poznať úroveň žiaka so ŠVVP v kognitívnej oblasti, ktorá má vplyv na porozumenie otázok, zadaní a vyjadrovania názorov alebo myšlienok.

3.3 Identifikácia vplyvu sociokultúrneho prostredia na kariérový vývin žiaka so ŠVVP

Poznanie sociokultúrneho prostredia, v ktorom dieťa/žiak so ŠVVP vyrastá a ktoré vplýva tak na jeho osobnosť, ako aj na jeho ďalšie smerovanie a ambície, je náplňou tak kariérového posudzovania, ako aj kariérovej diagnostiky. Rodinné prostredie je prioritným sociálnym prostredím, ktoré v značnej miere rozhoduje o schopnosti začlenenia sa žiaka so ŠVVP do života. V rodine sa vytvárajú a osvojujú prvky spoločenského správania, spoločenské normy, ale aj predsudky a postoje. Je to prostredie, ktoré ovplyvňuje vzťah k práci, zodpovednosť za svoje konanie aj za dokončenie činnosti.

Rodina a priaznivé rodinné prostredie, kde prevláda dobrá komunikácia, porozumenie, vzájomný rešpekt, rozvíjajú do budúcnosti v človeku schopnosť sebarealizácie, sebaaprezentácie, ale aj schopnosť uznania a ocenenia iných.

Dôležitou súčasťou posudzovania a diagnostikovania v špecializovanom kariérovom poradenstve sú aj informácie o predstavách rodičov o budúcnosti svojho dieťaťa. Cieľom diagnostikovania a posudzovania názorov a postojov rodičov k možnosti zamestnania svojich

⁹ Zákon č. 138/2019 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov

¹⁰ Dostupné z: <https://vudpap.sk/wp-content/uploads/2023/06/karierove-poradenstvo-pre-ziakov-so-specialnymi-vychovno-vzdelavacimi-potrebami.pdf>

detí je zistiť ich očakávania týkajúce sa budúceho zamestnania ich dieťaťa. Rodičia detí/žiakov so ŠVVP, aj keď si to neuvedomujú, bývajú často bariérou/prekážkou v rozvoji kariérových ambícií svojich detí. Identifikovanie spôsobu života rodiny môže v mnohom napovedať o vzťahu rodiny k rôznym otázkam spoločenského a pracovného života, vzťahu členov rodiny k práci, k rôznym povolaniam, k aktuálnej, ale aj želanej životnej úrovni. Pre KP v ŠKP je dôležité identifikovať aj vzťahy členov rodiny, ich správanie v bežných aj vypätých situáciách a tiež to, aký majú členovia rodiny vzťah k vlastnému rozvoju.

Na identifikáciu sociokultúrneho kontextu vo vzťahu ku kariérovému vývinu žiaka so ŠVVP sa v **kariérovom posudzovaní** a **kariérovej diagnostike** využívajú nasledovné metódy a nástroje:

- rozhovor so žiakom, s rodičmi žiaka, starými rodičmi, súrodencami, s učiteľom/-mi žiaka,
- kazuistika rodinného prostredia (najmä v kariérovej diagnostike),
- pozorovanie žiaka v školskom a mimoškolskom prostredí,
- sociometria s cieľom zistiť postavenie žiaka v triede, sociomapa rodiny,
- dotazník, ktorý môže byť určený pre samotného žiaka alebo rodičov, súrodencov či iných členov domácnosti,
- posudzovacie škály,
- štúdium dokumentácie žiaka,
- analýza produktov činností a projektívne metódy.

3.4 Porovnanie diagnostických kompetencií PZ a OZ v pozícii kariérový poradca

V praxi ŠKP je dôležité uvedomiť si rozdielnosť kompetencií pedagogických a odborných zamestnancov. V diagnostickej, posudzovacej a identifikačnej rovine sa tak vyhneme duplicita a zároveň predchádzame nekvalitným, neodborným, resp. nekvalifikovaným výstupom. Každý KP v ŠKP má pri zisťovaní úrovne kariérového vývinu svoju úlohu a svoje nezastupiteľné miesto, no nie je možné zamieňať ich kompetencie. V nasledujúcej časti materiálu priblížime rozdiel diagnostických kompetencií pedagogických a odborných zamestnancov v pozícii KP. Pre činnosť KP v ŠKP v oblasti diagnostikovania, posudzovania a identifikácie je vhodné poznať indikátory preukázateľnosti profesijných kompetencií, ktoré prezentujú rozdiely medzi činnosťami PZ a činnosťami OZ.

Šnídlová a kol. (2022) uvádzajú indikátory profesijnej kompetencie *identifikovať individuálne charakteristiky žiaka, resp. skupiny žiakov vo vzťahu ku kariérovému vývinu* pre **pedagogického zamestnanca** nasledovne:

PZ v pozícii KP identifikuje/spolupracuje pri identifikácii:

- individuálnych predpokladov žiaka na kariérový vývin a voľbu ďalšieho kariérového smerovania,
- úrovne rozvoja kariérových spôsobilostí žiaka/skupiny žiakov,
- úrovne kariérovej motivácie žiaka,
- znevýhodnenia pre voľbu výkonu povolania/ďalšieho štúdia s využitím nástrojov a metód pedagogickej a orientačnej diagnostiky.

Pedagogický zamestnanec by mal interpretovať, resp. sa podieľať na interpretácii výsledkov posudzovania a diagnostikovania, vyvodzovať závery identifikácie kariérového vývinu žiaka so ŠVVP, ktoré sú podstatné pre plánovanie ŠKP.

Pri kompetencii *identifikovať individuálne charakteristiky žiaka, resp. skupiny žiakov vo vzťahu ku kariérovému vývinu* v činnosti **odborného zamestnanca** sú podľa Šnídlovej a kol. (2022) indikátory nasledovné:

OZ v pozícii KP identifikuje/spolupracuje pri identifikácii:

- predpokladov, záujmov, hodnôt, postojov, talentov a nadania žiaka v kontexte kariérového vývinu,
- potreby podpory kariérového vývinu žiakov so špeciálnymi výchovnými/rozmanitými potrebami s využitím depistáže, prieskumnej a skrínigovej činnosti a ďalších metód.

Odborný zamestnanec školy interpretuje, resp. podieľa sa na interpretácii výsledkov depistáže, prieskumnej a skrínigovej činnosti s vyvodením záverov pre plánovanie kariérového poradenstva žiaka v škole a ďalšej podpory kariérového vývinu žiaka v poradenskom zariadení.

Pri napĺňaní kompetencie *identifikácia sociokultúrneho kontextu žiaka vo vzťahu k jeho kariérovému vývinu* sú indikátormi pre **pedagogického zamestnanca** najmä identifikácia, resp. spolupráca pri identifikácii:

- špecifik širšieho a užšieho sociálneho a kultúrneho prostredia,
- rizikových a protektívnych faktorov ovplyvňujúcich rezilienciu žiaka pri kariérovom vývine,
- postavenia jednotlivca v skupine, vplývajúceho na kariérový vývin žiaka s využitím špecifických metód a nástrojov pedagogickej a kariérovej diagnostiky.

Následne interpretuje výsledky posudzovania a diagnostikovania sociokultúrnych vplyvov na žiaka/skupiny žiakov a vyvodí závery pre plánovanie kariérového poradenstva, ktoré môžu byť podkladom na spoluprácu s odbornými zamestnancami.

Kompetencia *identifikácia sociokultúrneho kontextu žiaka vo vzťahu k jeho kariérovému vývinu*, ako uvádzajú Šnídlová a kol. (2022), spočíva u **odborného zamestnanca** v pozícii kariérový poradca, či už v KP, alebo v ŠKP najmä v identifikácii, resp. spolupráci pri identifikácii:

- špecifik širšieho a užšieho sociálneho, kultúrneho a špecifického komunitného prostredia,
- rizikových a protektívnych faktorov ovplyvňujúcich kariérový vývin žiaka,

- postavenia jednotlivca so špecifickými/rozmanitými potrebami v skupine, vplývajúceho na kariérový vývin s využitím špecifických metód, nástrojov a postupov prieskumnej a skriningovej činnosti.

OZ interpretuje/podielá sa na interpretácii výsledkov prieskumov a skriningovej činnosti sociokultúrneho kontextu s vyvodením záverov pre plánovanie podpory kariérového vývinu žiaka.

4. PORADENSTVO V ŠKP

Špecializované kariérové poradenstvo poskytuje žiakovi so ŠVVP špecifickú podporu kariérového vývinu. Pomáha preklenúť ťažkosti v získavaní informácií a zručností v oblasti riadenia vlastnej kariéry. Špecializované kariérové poradenstvo pre žiakov so ŠVVP nadväzuje na kariérové poradenstvo a intervencie v rámci kariérového poradenstva, ktoré sú poskytované všetkým žiakom školy plánovane. Špecializované kariérové poradenstvo poskytuje podporu najmä v kritických etapách kariérového vývinu žiaka so ŠVVP (výber budúcej profesie, výber strednej školy alebo prechod do sveta práce). Podporné opatrenie špecializovaného kariérového poradenstva vychádza z posúdenia kariérového vývinu žiaka so ŠVVP a porovnania jeho vývinu s rovesníkmi. Výsledok posúdenia je určujúci pre možné navrhované podporné opatrenia, jedným z nich môže byť práve ŠKP.

Kariérový vývin žiaka so ŠVVP je často charakterizovaný nenapredovaním v predpokladaných krokoch kariérového vývinu alebo tým, že kariérový vývin je v jednotlivých oblastiach nerovnomerný. Poskytovanie kariérového poradenstva a intervencií u žiakov so ŠVVP je náročnejšie a zložitejšie z viacerých relevantných dôvodov, napr. z dôvodu heterogenity dôsledkov narušenia, obmedzenia, postihnutia alebo nadania; nedostatočnej školskej dochádzky, nízkej motivácie, predsudkov okolia a i. Schopnosť spracovať kariérové informácie, porozumieť im a meniť svoje kariérové správanie je závislá aj od úrovne mentálnych funkcií žiaka. Úroveň mentálnych funkcií žiaka má na celkový proces poskytovania kariérového poradenstva výrazný vplyv.

Ciele, metódy, formy a prístupy ŠKP sú úzko previazané so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami žiaka. Pri výbere vhodných cieľov, metód, foriem a prístupov ŠKP je nevyhnutné rešpektovať všetky potreby žiaka, úroveň jeho mentálnych funkcií (napr. žiaci s mentálnym postihnutím, žiaci s intelektovým nadaním), úroveň schopností porozumieť jazykovej informácii, úroveň osvojenia si jazyka školy a mnohé iné.

Dôležité je poznať všetky **podporné opatrenia**, ktoré sú žiakovi v škole poskytované, a nachádzať v ich poskytovaní efektívne prepojenie s realizáciou podporného opatrenia ŠKP. Poskytovanie ŠKP je účelné prepájať najmä s poskytovaním nasledovných podporných opatrení:

- poskytovanie výchovy a vzdelávania na základe úpravy cieľov, metód, foriem a prístupov vo výchove a vzdelávaní,

- zabezpečenie osobitných foriem komunikácie žiaka so zdravotným postihnutím so školou alebo školským zariadením,
- činnosť na podporu sociálneho zaradenia,
- poskytnutie špeciálnych edukačných publikácií a kompenzačných pomôcok,
- zabezpečenie činností na rozvoj pohybovej schopnosti, zmyslového vnímania, komunikačnej schopnosti, kognitívnej schopnosti, sociálno-komunikačných zručností, emocionality a sebaobsluhy,
- činnosť na podporu predchádzania ukončenia školskej dochádzky v nižšom ako poslednom ročníku základnej školy alebo strednej školy.

S cieľom poskytovať špecializované kariérové poradenstvo efektívne a komplexne možno realizátorovi ŠKP odporučiť vzájomnú konzultáciu s realizátormi (PZ/OZ) všetkých ostatných relevantných podporných opatrení. Hľadanie spoločných východísk pre svoju prácu, komunikovanie hlavných aj čiastkových cieľov činností a vymieňanie priebežných výsledkov a záverov z poskytovania daných podporných opatrení je prínosom pre všetkých participujúcich.

4.1 Oblasti poskytovania ŠKP

Odborné vzdelávanie pripraví žiakov na prácu, ktorú majú v úmysle vykonávať. Dobré sú široké vedomosti a zručnosti, ale pre niektorých žiakov so ŠVVP sú pre ich celkové pôsobenie na pracovisku a v komunite potrebné aj špecifické zručnosti a je potrebné ich cielene rozvíjať. Patria k nim akademické zručnosti (čítanie, písanie, matematické schopnosti, riešenie problémov a i.), komunikačné zručnosti (počúvanie, vedenie rozhovoru, porozumenie informáciám, žiadanie alebo ponúknutie pomoci), sociálne zručnosti, regulácia emócií, profesijné a odborné zručnosti spojené s prácou (napr. včasný príchod do práce, rešpektovanie požiadaviek na výkon práce a pod.).

Oblasti kariérového vývinu sú (podľa Kariérová výchova a kariérové poradenstvo v poradenskom zariadení, VÚDPaP):

- a) sebaexplorácia – uvedomenie si svojich silných stránok, záujmov a hodnôt, schopnosť sebareflexie, stanovenie cieľov a identifikácia individuálnych zdrojov,
- b) kariérová explorácia – pochopenie zákonitostí a požiadaviek vonkajšieho sveta a sveta práce; preskúmanie a porovnanie rôznych kariérových možností a profesijných dráh,
- c) riadenie a plánovanie vlastnej profesijnej a vzdelávacej dráhy a kontinuálne utváranie svojho života.

Osobnostné charakteristiky podporujúce kariérový vývin:

- **Sebaúčinnosť** sa vzťahuje na presvedčenie jednotlivca o jeho schopnosti vykonávať správanie potrebné na dosiahnutie konkrétnych výkonov (APA 2023)

- **Sebadeterminácia** (sebaurčenie) je schopnosť určiť a dosiahnuť ciele na základe poznania a ocenenia seba samého. Sebaurčenie ako také je prejavom sebapoznania a vedie k zvýšenej schopnosti rozhodovať sa, prevziať kontrolu, veriť v seba samého a nakoniec konať, aby sme dosiahli svoje ciele.
- **Sebaregulácia** predstavuje významný osobnostný proces, v rámci ktorého sa ľudia snažia získať kontrolu nad svojimi myšlienkami, pocitmi, impulzmi a svojím výkonom. (Mesárošová a kol. 2018).

Ako podporiť osobnostne charakteristiky podporujúce kariérový vývin?

Poskytnite žiakom povzbudivé slová, napríklad: "Ty to dokážeš", "Si šikovný" a "Verím ti". Upozornite žiakov na ich silné stránky a dajte im vedieť, ako ich účinne uplatniť v ich súčasnom snažení. Upozornite žiakov na ich rast a na to, ako veľmi sa časom zlepšili. Týmto spôsobom posilnite celkovo presvedčenie žiaka o jeho schopnosti učiť sa, napredovať. Chváľte žiakov za ich vynaložené úsilie, nielen za ich úspechy. Dajte im najavo, že vidíte, ako veľmi sa snažili, a že by mali byť na svoju vytrvalosť hrdí (podľa Siegle, & McCoach, 2007).

Špecializované kariérové poradenstvo pre žiakov so ŠVVP je predurčené na preferovanie **individuálneho poradenstva**. Ak je opatrenie poskytované homogénnej skupine žiakov so ŠVVP (napr. žiakom špeciálnych škôl), možno realizovať kariérové poradenstvo aj **skupinovo**. Skupinové aktivity je vhodné realizovať formou poskytovania informácií alebo zážitkovo.

Aktivity vykonávané v rámci ŠKP vychádzajú z aktuálnych kariérových potrieb žiaka. K ich vymedzeniu prispieva kariérové posudzovanie a kariérová diagnostika žiaka so ŠVVP (pozri kap. 3).

Z praktického pohľadu v ŠKP je v rámci opatrenia vhodné:

- poskytovanie informácií o sebe v súvislosti s plánovaním kariérového smerovania, podpora sebapoznávania,
- poskytovanie informácií o povolaniach a svete práce,
- rozvíjanie osobnostných charakteristík podporujúcich kariérový rozvoj (sebadeterminácia, sebaúčinnosť a i.),
- stavanie kariérových cieľov, podpora v rozhodovaní pri výbere ďalšieho študijného smerovania, výbere budúcej profesie, poskytovanie informácií potrebných na rozhodovanie,
- riešenie nesúladu medzi schopnosťami žiaka a požiadavkami na výkon povolania,
- rozvíjanie praktických zručností zvyšujúcich zamestnanosť (písanie životopisu, motivačného listu, vyhľadávanie voľných pracovných miest, vedenie pohovoru a pod.) a zručností udržať sa v zamestnaní (napr. komunikačné a sociálne zručnosti potrebné na udržanie sa na pracovisku),

- podporovanie žiaka v prechodových obdobiach, rozvoj tranzitívnych zručností potrebných pri zmene školy, zo školy do pracovného prostredia, vypracovanie a realizácia tranzitívneho programu žiaka so ŠVVP,
- vyhľadávanie vzorov, inšpirácií na osobný kariérový rast (napr. úspešných ľudí so zdravotným postihnutím, úspešných ľudí vyrastajúcich v sociálne znevýhodnenom prostredí a i.),
- poskytovanie kariérových informácií o žiakovi zákonnému zástupcovi, zaangažovanie zákonného zástupcu do procesu kariérového rozvoja žiaka,
- rozvíjanie a podpora pracovných návykov, postojov k práci,
- porozumenie významu práce pre život,
- a ďalšie.

Sú aj ďalšie možnosti, ako podporovať kariérový vývin žiaka, napr. vzájomný tútoring, mentoring, spolupráca so zamestnávateľmi, exkurzie, prezentácie, dni otvorených dverí na SOŠ či priamo u zamestnávateľov, tvorivé remeselné dielne a i.

Plánovanie kariérového rozvoja ako súčasť kariérového poradenstva pre žiakov so ŠVVP

Plánovanie kariéry je nepretržitý proces, prostredníctvom ktorého si človek stanovuje kariérové ciele a identifikuje spôsoby ich dosiahnutia. Prostredníctvom kariérového plánovania človek identifikuje a posudzuje svoje vlastné schopnosti a záujmy, ciele, silné a slabé stránky a pod. Zvažuje alternatívne kariérové príležitosti, stanovuje alternatívne kariérové ciele a plánuje rozvojové aktivity.

4.2 Kariérová voľba a kariérové rozhodovanie u žiakov so ŠVVP

Kariérová voľba a kariérové rozhodovanie sa vzťahujú na výber školy a výber budúcej profesie, v prechode do sveta práce na výber zamestnania. Netreba zabúdať, že proces rozhodovania v oblasti riadenia vlastnej kariéry je celoživotným procesom.

Kariérové rozhodovanie priaznivo podporuje sebazpoznanie a skúmanie rôznych povolání. U žiakov so ŠVVP je častým predmetom poskytovania kariérového poradenstva problém nereálnej voľby štúdia a budúceho povolania samotným žiakom.

Nereálna voľba môže byť podmienená celkovým vývinovým zaostávaním, nízkym rozvojom schopností, ktoré sú požadované v budúcom povolaní, nezhodou voľby so vzdelávacími výsledkami, vo vzťahu k vonkajším podmienkam (sociálne prostredie) a vzhľadom na zdravotný stav.

Poradenský proces pri nereálnej voľbe školy alebo povolania:

- v počiatkovej fáze poradenstva: prejavíť záujem o voľbu žiaka, aj keď je nereálna,
- viesť diskusiu o motivácii výberu povolania žiakom, o požiadavkách na výkon povolania (najmä zručností),
- nástrojmi sebapozudzovania rozvíjať sebapoznávanie žiaka, príp. ho doplniť kariérovou diagnostikou,
- poskytnúť informácie o vhodných povolaniach,
- prehodnotiť výber povolania žiakom, je dobré, ak žiak vníma zmenu vo voľbe povolania ako výsledok vlastného rozhodnutia.

V kariérovom napredovaní nie je dôležité len **správne sa rozhodnúť**, ale **urobiť rozhodnutie**.

Poradenstvo o možnostiach odborného vzdelávania by malo byť žiakom so ŠVVP a ich zákonným zástupcom poskytnuté najneskôr rok pred nástupom žiaka na strednú, resp. vysokú školu. Nevyhnutné je prediskutovať so žiakom so ŠVVP a jeho zákonným zástupcom požiadavky kladené na zvolený študijný program a posúdiť jeho vhodnosť vzhľadom na záujem, schopnosti a celkový zdravotný stav.

Stáva sa, že žiak so ŠVVP prejavuje záujem o štúdium učebného odboru v povolani, ktoré je nezlučiteľné s jeho zdravotným stavom. Ak sa žiak rozhoduje iba na základe vlastných predstáv, bez kritického myslenia, nebude môcť v budúcnosti vykonávať zvolené povolanie a zažívať pocit úspechu, jeho pracovný svet nebude naplnený spokojnosťou. Je etickou otázkou, či podporovať voľbu žiaka i v prípade, ak nemá predpoklady štúdium úspešne absolvovať. Študent často ukončí štúdium predčasne z dôvodu nezvládnutia jedného – dvoch študijných predmetov.

Ako príklad možno uviesť študenta s poruchou autistického spektra študujúceho v študijnom programe psychológia. Študent nedokázal zvládnuť požiadavky kladené na predmet psychosociálny výcvik. Štúdium z tohto dôvodu predčasne ukončil. Môže tiež nastať situácia, keď si žiak so ŠVVP vyberie odbor štúdia na strednej škole, ktorý je vhodný, ale rodina nemá zdroje na jeho financovanie. Vtedy je súčasťou špecializovaného kariérového poradenstva aj vyhľadávanie ďalších zdrojov a štipendijných programov.

Pre žiakov škôl a špeciálnych škôl zverejňujú stredné školy, stredné odborné školy, odborné učilištia každoročne aktualizované študijné odbory a učebné odbory. Odporúčaná je aj návšteva školy počas dní otvorených dverí.

Nezabúdajme na pracovného asistenta

Pri posudzovaní možnosti vykonávať zvolené povolanie brať do úvahy aj službu zvyšujúcu zamestnanosť – pracovnú asistenciu.

Pracovný asistent pomáha preklenúť znevýhodnenie poskytovaním pomoci pri vykonávaní zamestnania a plnení osobných potrieb.

Pôsobenie pracovného asistenta upravuje zákon č. 5/2004 o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

4.3 Poradenstvo v tranzitnom období pre žiakov so ŠVVP

Obdobie prechodu (tranzície) zo školy do zamestnania nie je iba jednoduchý bod v živote človeka, ale súčasť dlhodobého životného procesu – individuálneho vývinu. Prechod zo školy do sveta dospelých je úsekom v živote človeka, ktorý možno považovať za kritický. Úspešnosť, resp. neúspešnosť prechodu týmto obdobím zväčša dlhodobo predurčuje správanie sa človeka nielen na trhu práce, ale aj v osobnom živote. Obdobie prechodu zo školy do zamestnania nie je jediným prechodovým (tranzitným) obdobím v živote človeka. Do prechodových období patria i prechody z primárneho do vyššieho stupňa vzdelávania, zo všeobecného do odborného vzdelávania, prechody v rámci pracovnej kariéry, prechod z ekonomickej aktivity do neaktivity/dôchodku a i.

V rámci ŠKP možno vypracovať a realizovať tranzitný (prechodový) program, ktorý uľahčuje žiakovi so ŠVVP prechod do nového vzdelávacieho prostredia alebo prechod zo školy do sveta práce. Súčasťou tranzitného programu má byť aj posilnenie nezávislosti, sebaurčenia, sociálnych a emocionálnych zručností a postojov.

Tranzitný program podporuje široké spektrum schopností viesť zmysluplný osobný a pracovný život, uspokojovať nielen základné potreby prežitia, ale aj potrebu sebarealizácie.

Na poskytovanie kariérového poradenstva je poradcom k dispozícii *Praktický manuál pre podporu žiakov so ŠVVP pri prechode na SŠ bežného typu* (VÚDPaP 2022).

Pri prechode zo školy do sveta práce sa v súčasnosti jednoznačne preferuje uplatnenie žiaka na voľnom trhu práce pred vykonávaním práce v chránenom prostredí.

4.4 ŠKP pri získanom postihnutí

Žiak so získaným postihnutím sa nevyrovnáva iba s existenciou postihnutia, ale aj so zmenami v rôznych oblastiach života (možnosti a spôsob realizovania aktivít, zmeny denného režimu, prístupnosť rôznych prostredí a pod.). Získané zdravotné postihnutie vyžaduje adaptáciu na nové podmienky života. Adaptácia na získané postihnutie nie je jednorazový akt, ktorý sa realizuje iba v istom časovom úseku, na konci ktorého je vyrovnanie sa s postihnutím. Žiak mal pred získaním postihnutia vytvorenú predstavu svojho kariérového vývinu (VÚDPaP 2023). Predmetom ŠKP môže byť aj usmernenie kariérového vývinu, kariérovej voľby po zmene podmienok u žiaka.

TIP

Ucelené informácie o podpore kariérového poradenstva pre žiakov s mentálnym, telesným, zrakovým, sluchovým postihnutím, s poruchami komunikácie a učenia a poruchami autistického spektra a pod. poskytuje šesť metodických príručiek dostupných na stránkach projektu **Systémová podpora kariérového poradenstiev a tranzitných programů žáků se SVP pro ČR** (UPOL 2020).

Metodické príručky obsahujú:

- charakteristiky daného znevýhodnenia,
- opis rizík vyplývajúcich z charakteristík znevýhodnenia pre výber študijného odboru alebo budúceho zamestnania,
- priebeh procesu kariérového poradenstva s dôrazom na špecifiká vyplývajúce zo znevýhodnenia žiaka,
- opis diagnostických postupov a nástrojov kariérového poradenstva upravených pre konkrétnu cieľovú skupinu žiakov.

5. PRÍKLADY Z PRAXE

16-ročný žiak prišiel na vyšetrenie do centra špeciálno-pedagogického poradenstva (podľa aktuálnej legislatívy špecializované centrum poradenstva a prevencie) s odstupom piatich rokov od posledného vyšetrenia. Medzičasom navštevoval viacero poradenských zariadení, viacero škôl vrátane základnej školy pri liečebno-výchovnom sanatóriu. Jeho dochádzka bola dlhodobou problematickou vzhľadom na výrazné špecifiká v komunikácii, zvýšenú impulzivitu v správaní a výrazne oslabené vôľové vlastnosti, ktoré vyplývali z jeho diagnózy (porucha aktivity a pozornosti, iná pervazívna porucha). Motivácia žiaka k školskej práci bola výrazne znížená, spolupráca rodiny a školy náročná, ovplyvnená mnohými konfliktmi so zamestnancami viacerých škôl. Žiak v danom čase odmietal návštevu školy, prípravu do školy a **nebolo možné ukončiť vzdelávanie v jeho základnej škole štandardným spôsobom**. Hrozilo, že nebude mať ukončené nižšie stredné vzdelanie. Vzhľadom na jeho komplexný stav v danom čase a na jeho vek (dovŕšený 16. rok) žiadna **iná základná škola nebola ochotná ho prijať**. Pracovníci centra dôkladne vyhodnotili osobnú, zdravotnú, školskú a rodinnú anamnézu žiaka. Okrem konzultácií so žiakom a s jeho rodinou konzultovali stav so školou, poradenským zariadením, ktoré žiak naposledy navštívil. Po sérii diagnostických a konzultačných stretnutí odborných zamestnancov centra bolo žiakovi a jeho rodine odporúčané absolvovanie **vzdelávania na získanie nižšieho stredného vzdelania**, keďže žiak neabsolvoval posledný ročník druhého stupňa základnej školy. Navrhnuté vzdelávanie na získanie nižšieho stredného vzdelania žiak absolvoval a následne bol prijatý na stredné odborné vzdelávanie. Odborní zamestnanci centra vypracovali pre strednú odbornú školu odporúčania na prácu so žiakom, ktoré škola rešpektovala a pravidelne s centrom konzultovala.

Žiačka so sluchovým postihnutím integrovaná v základnej škole prospievala počas štúdia priemerne až podpriemerne. Dnes nie je možné určiť, čo bolo príčinou tohto prospechu. Starostlivosť o integrovaných žiakov v čase jej školskej dochádzky bola podporovaná minimálne, podpora prostredníctvom pedagogického asistenta alebo tlmočníka bola príležitostná. Žiačka mala evidentný záujem o prácu pedagóga. Na základe študijných výsledkov a tiež v súlade s možnosťami diagnostikovania kariérového vývinu, ktoré v období jej štúdia neboli modifikované pre žiakov so špecifickými potrebami komunikácie alebo porozumenia textu, jej bolo odporúčané štúdium na odbornom učilišti pre žiakov so sluchovým postihnutím. Vybrala si odbor kaderníčka aj napriek tomu, že si nevedela predstaviť vykonávať zvolené povolanie v bežnej spoločnosti. V tom čase predpokladala, že bude robiť účesy rodine a kamarátkam. Počas vzdelávania na strednej škole, ktoré bolo podporené „na mieru šitými“ prístupmi, dosahovala žiačka úspechy vo vzdelávaní a zlepšené vzdelávacie výsledky. V kariérovom rozhodovaní na strednej škole bola podporovaná vo svojej túžbe stať sa pedagogickým zamestnancom, čo však predpokladalo absolvovať maturitu. Bola oboznámená s možnosťami ďalšieho štúdia po maturite. V **spolupráci s výchovným poradcom a rodinou na základe úpravy podmienok vo vzdelávaní a prostredníctvom kvalitného využitia kompenzačných prostriedkov** sa žiačka rozhodla pokračovať v maturitnom štúdiu. Po ukončení maturity absolvovala kvalifikačné vzdelávanie pre vychovávateľov a pedagogických asistentov, čo jej umožňuje zamestnať sa na pozícii pedagogický asistent a pomáhať deťom a žiakom so ŠVVP prekonávať náročné situácie vo výchovno-vzdelávacom procese. Aj na tomto

príklade je zřejmé, aká dôležitá je pozícia kariérového poradcu v základných školách a najmä v špecializovanom kariérovom poradenstve, aby žiak so ŠVVP dostal **primeranú starostlivosť, možnosti úprav pri diagnostikovaní kariérového vývinu, ako aj pri realizácii kariérového poradenstva**. Úlohou kariérového poradcu v ŠKP je hľadať vhodné študijné a pracovné príležitosti v čo možno najväčšom súlade s túžbami a aspiráciami žiaka.

Takmer 19-ročný žiak strednej elektrotechnickej školy, ktorému boli diagnostikované poruchy učenia – dyslexia, dysgrafia, dysortografia (v 2. ročníku základnej školy), vyhľadal pomoc špeciálneho pedagóga v čase, keď už opakovane navštevoval 2. ročník strednej školy z dôvodu neprospievania (1. ročník opakovol tiež). Bolo to v období po polročnom hodnotení, keď už bolo zřejmé, že prepadá z niekoľkých predmetov vrátane slovenského jazyka a literatúry, dejepisu a anglického jazyka. V základnej škole patril k veľmi dobrým žiakom, dokonca dosahoval také výsledky, že bol prijatý na strednú školu bez prijímacích pohovorov. Počas základnej školy navštevoval nemčinu ako cudzí jazyk. Po prijatí na strednú školu bol zaradený do triedy, v ktorej sa vyučovala výlučne angličtina, čo mu od začiatku spôsobovalo problémy. S nástupom na strednú školu sa u neho začali prejavovať problémy, ktoré sa počas základnej školy prejavovali len veľmi sporadicky. V prvom rade to bola sťažná adaptácia na nový kolektív, ktorý sa opakovane menil, pretože žiak z dôvodu neprospievania opakovol prvý aj druhý ročník. Ďalším problémom boli noví učitelia, ktorí neboli ochotní tolerovať dôsledky vyplývajúce z jeho primárneho problému, ktorým bola porucha učenia, napriek skutočnosti, že v škole, ktorú v tom čase navštevoval, pôsobila špeciálna pedagogička. Najväčšie problémy boli s veľkým objemom učiva v rámci jednotlivých predmetov, cudzím jazykom, ako aj **nerespektovanie ŠVVP žiaka v škole**. Neprijatý kolektívom spolužiakov sa stal tzv. outsiderom triedy. Učitelia jednotlivých predmetov pripisovali jeho zlyhávanie v škole lajdáctvu, drzosti a pod.

Rodičia žiaka sa snažili komunikovať s vedením školy, vyučujúcimi a so špeciálnou pedagogičkou pôsobiacou v škole. Komunikácia nevedla k zmene. Jeho školské problémy sa vyhrotili natoľko, že začal byť depresívny, uzavrel sa, bál sa chodiť do školy, ráno pred odchodom do školy plakal. Tieto problémy nadobudli psychosomatický charakter – bolelo ho brucho, zvracal a pod. V triede zažíval posmešky od spolužiakov, ktoré boli často podporené nevhodnými poznámkami zo strany pedagógov. Špeciálneho pedagóga v poradenskom zariadení vyhľadal v čase, keď nadobudol presvedčenie, že nič nemá zmysel, že je neschopný a nešikovný, že sklamal svojich rodičov, s ktorými mal veľmi blízky vzťah.

Napriek intervenciám špeciálneho pedagóga, poradenského zariadenia smerom k škole neprišlo v prístupe školy k žiakovi k žiaducej zmene. Po opakovaných konzultáciách so špeciálnym pedagógom v poradenskom zariadení sa žiak rozhodol pre **zmenu školy**. V prítomnosti špeciálneho pedagóga, u ktorého našiel **podporu aj dôveru**, toto rozhodnutie oznámil aj rodičom, hoci sa bál, že ich svojím zlyhaním v škole sklame. Rodičia prijali synovo rozhodnutie, podporené aj špeciálnym pedagógom, s pochopením a zároveň s uistením, že ich nesklamal, ale práve naopak, boli na neho pyšní, že sa odhodlal svoju situáciu riešiť. Žiak odišiel z pôvodnej strednej školy pred koncom školského roka. So špeciálnym pedagógom a rodičmi sa dohodol, že v novom školskom roku by mohol pokračovať na strednej odbornej škole elektrotechnickej s možnosťou štúdia 3 + 2 roky. Špeciálny pedagóg kontaktoval vedenie tejto strednej odbornej školy, aby získal podporu pre žiaka a zároveň aj stanovisko, že po úspešných rozdielových skúškach ho do novej školy bez problémov

prijmú. Na odporúčanie špeciálneho pedagóga si všetky potrebné záležitosti na prestup na novú školu vybavil sám, čo ho povzbudilo a bol na seba hrdý. Rodina a špeciálny pedagóg ho podporovali v absolvovaní rozdielových skúšok a v jeho ďalšom štúdiu na strednej odbornej škole elektrotechnickej, ktorú úspešne absolvoval. Niekedy je potrebné zasiahnuť aj takýmto radikálnym spôsobom, ak zlyhá všetko ostatné, aby sme v prvom rade pomohli žiakovi, aby zažil pocit úspechu a aby veril svojim schopnostiam napriek tomu, že je to žiak so ŠVVP. V tomto prípade zohral dôležitú úlohu špeciálny pedagóg, ktorý bol aj v role kariérového poradcu. Veľmi dobre poznal vplyv porúch učenia nielen na samotné učenie, ale aj na psychiku žiaka, jeho sebavedomie, sebahodnotenie a jeho životnú perspektívu.

Žiačka deviateho ročníka základnej školy s diagnózou detská mozgová obrna (kvadruparetická forma) a diagnózou konvergentno-divergentný strabizmus mala vyhranený záujem o štúdium kozmetológie. Pohybovala sa na vozíku, mala rozsiahle svalové spazmy aj v oblasti horných končatín, výrazne oslabenú vizuomotorickú koordináciu. Práca kozmetičky je založená v prvom rade na jemnomotorických úkonoch, na koordinácii a spolupráci obidvoch rúk, či už ide o manuálnu, alebo prístrojovú kozmetickú prácu. Tiež si vyžaduje pohyb okolo klientky. Výber študijného odboru nebol vhodný z viacerých dôvodov vyplývajúcich z charakteru a rozsahu zdravotného znevýhodnenia. Napriek tomu bola žiačka vo výbere povolania podporovaná obidvoma rodičmi, toto povolanie si vysnívala.

Kariérový poradca veľmi citlivo komunikoval so žiačkou ohľadom výberu ďalšieho štúdia. Vysvetlil je všetky riziká, ktoré môžu nastať. Nešlo o riziká spojené s teoretickou prípravou v rámci všeobecnovzdelávacích či odborných predmetov. Žiačka by ich bez akýchkoľvek problémov zvládla, pretože jej kognitívne schopnosti boli veku primerané a s učením v základnej škole nemala výraznejšie ťažkosti. Predpoklad výskytu ťažkostí bol spojený s odborným výcvikom, v rámci ktorého už v prvom ročníku pracujú žiačky študijného odboru kozmetika s klientom.

Kariérový poradca komunikoval aj s rodičmi žiačky, ktorí si priali, aby sa venovala práve tomuto povolaniu. Napriek enormnej snahe kariérového poradcu a prizvaného psychológa vysvetliť rodičom riziká voľby (aj konkrétne v kozmetickej dielni na príslušnej strednej škole) sa nepodarilo presvedčiť žiačku ani jej rodičov o tom, že ich predstava budúceho štúdia aj budúceho povolania ich dcéry je nereálna (vzhľadom na zvládnutie odborného výcviku počas prípravy na povolanie a aj vzhľadom na ďalšiu pracovnú perspektívu). Naopak, zo strany rodičov boli odborníkom adresované agresívne verbálne vyjadrenia.

Po prijatí na zvolenú strednú školu sa u žiačky s telesným postihnutím začali prejavovať problémy na odbornom výcviku. Už pri štvrtročnej klasifikácii bola hodnotená nedostatočne. Všeobecnovzdelávacie predmety aj odborné predmety zvládala excelentne. Napriek enormnej snahe majsterky odborného výcviku sa žiačke nepodarilo osvojiť si základné pohybové, manuálne a jemnomotorické úkony, ktoré si vyžadovala obsahová náplň prvého ročníka.

Žiačka si plne uvedomovala svoje zlyhania a tiež sa veľmi realisticky dokázala porovnať so svojimi spolužiačkami, zvlášť vtedy, keď ich mala možnosť pozorovať pri práci. Rodičia nakoniec usúdili, že podporovať dcéru v tomto študijnom odbore nie je rozumné. Zohľadnili aj jej psychický stav.

Na základe neustálej komunikácie s kariérovým poradcom a so psychológom, samozrejme, po dohode s dcérou usúdili, že študijný odbor kozmetička nie je perspektívou pre ich dcéru. S

pomocou odborníkov a s pomocou kariérového poradcu, ktorý sa im trpezlivo venoval aj napriek ich počiatočnej verbálnej agresivite, vybrali 3-ročný učebný odbor technicko-administratívny pracovník s možnosťou maturity v odbore technicko-ekonomický pracovník. Žiačka nemusela prestúpiť na inú školu, len do inej triedy. Neprišla o svojich kamarátov, len zmenila študijný odbor, v ktorom bola v rámci teoretickej prípravy výbornou žiačkou a v rámci odborného výcviku rovnako dosahovala výborné výsledky. Písanie na počítači, ktoré bolo súčasťou odborného výcviku, sa pre žiačku stalo a liečebnou rehabilitáciou a pomáhalo jej uvoľňovať spazmy na rukách a prstoch. Z hľadiska perspektívy to bola tiež vhodná voľba, či už ide o vykonávanie jednoduchších administratívnych prác na otvorenom pracovnom trhu, alebo o práce administratívneho charakteru realizované v podmienkach podporovaného zamestnávania.

Aj v tomto prípade sa potvrdila skutočnosť, že **kariérový poradca musí často pracovať nielen so žiakom**, ktorý si vyberá budúce povolanie, aby mu vzhľadom na jeho možnosti a schopnosti, ale predovšetkým na jeho ŠVVP pomohol vybrať čo možno najlepší študijný/učebný odbor. Kariérový poradca v praxi musí **pracovať aj s rodičom konkrétneho žiaka**. Vysvetľovať, objasňovať a v mnohých prípadoch aj zreálnovať často nereálne predstavy rodičov o budúcom povolaní ich detí so ŠVVP.

Žiak strednej školy si v poslednom ročníku napriek podstatným protiargumentom špeciálnej pedagogičky, ktorá ho mala v starostlivosti od základnej školy (odkedy mu diagnostikovali poruchy učenia – dyslexiu, dysgrafiú a dysortografiu stredného stupňa), vybral štúdium na vysokej škole v odbore učiteľstvo nemeckého jazyka a literatúry a anglického jazyka a literatúry. Bol presvedčený o správnosti svojho rozhodnutia, pretože ho v tom veľmi intenzívne podporovala mama. Napriek snahe špeciálnej pedagogičky a rovnako aj napriek snahe kariérového poradcu na strednej škole, na ktorej študoval, sa nepodarilo žiaka nasmerovať iným študijným smerom.

Na štúdium na vysokej škole bol prijatý, pretože vysoká škola nerealizovala prijímací pohovor. Už v prvom ročníku sa prejavili závažné problémy v podobe zlyhania na skúškach z kľúčových povinných predmetov fonetika obidvoch cudzích jazykov, ktoré študoval. Skúšky sa mu nepodarilo urobiť ani vo vtedy platnom druhom opravnom termíne. Na postup do vyššieho ročníka však splnil podmienku – potrebný počet kreditov. V druhom ročníku sa problémy opakovali znova. Navyše, pribudli ďalšie predmety, v ktorých bol neúspešný. Z dôvodu nezvládnutia štúdia bol napokon **zo štúdia na vysokej škole vylúčený**.

Ak by hneď na začiatku pri voľbe vysokej školy prijal odporúčanie svojej špeciálnej pedagogičky, mohol tomuto zlyhaniu predísť. Špeciálny pedagóg, kariérový poradca aj iní odborníci vo svojej práci **zohľadňujú predovšetkým možnosti konkrétneho žiaka, ktoré sú ovplyvnené jeho ŠVVP, ktorej je potrebné prispôsobiť aj voľbu budúceho povolania**.

Žiačka s dyslexiou s nadpriemerným nadaním v logicko-matematickej oblasti a športovej oblasti nemala pred ukončením školskej dochádzky v základnej škole vyhraný názor na budúce zameranie, prácu a štúdium. Rodičia predpokladali ďalšie štúdium na strednej športovej škole a takto svoj názor aj deklarovali výchovnému poradcovi. Odôvodnením bolo to, že žiačka sa na základe umiestnení na európskych súťažiach na takúto školu dostane bez prijímacích pohovorov. Nebude musieť robiť prijímacie skúšky, testy, zadania, pri ktorých by pre VPU mohla zlyhať. **Rodičia zaujali**

ochranársky postoj a naplánovali svojej dcére kariérovú cestu. Z rozhovorov výchovného poradcu so žiačkou vyplynulo, že nie je rozhodnutá a že si veľmi dobre uvedomuje aj možnosť úrazu pri športe a následné neuplatnenie sa v živote. Tiež bolo zrejmé, že šport berie ako záľubu, ako súčasť svojho terajšieho života, no zatiaľ nie ako celoživotnú cestu. Výchovný poradca sa spojil s poradenským zariadením, v ktorom bola žiačka sledovaná, a spoločne s odbornými zamestnancami centra vytvorili **plán činností vhodných na prípravu žiačky na prijímacie pohovory na gymnázium.** Plán bol vypracovaný v súlade s jej časovými možnosťami. Žiačka pristúpila na spoluprácu a na zvýšené nároky. Rovnako boli kontaktovaní odborní zamestnanci z predmetného gymnázia, ktorí v rozhovoroch potvrdili možnosť štúdia žiačky s dyslexiou a prezentovali programy a pomoc, ktorú žiakom s VPU poskytujú. „Najťažším orieškom“ boli rodičia. Na začiatku sa zdalo, že rozhovory s nimi nikam nevedú. Výchovný poradca a rovnako aj zamestnanci poradenského centra si uvedomovali postoj rodičov a ich záujem chrániť svoje dieťa. Matka v rozhovoroch na znak nesúhlasu často uvádzala: „A čo, ak zlyhá? Viete, ako ju to bude trápiť?“ Zlom nastal na spoločnom stretnutí poradcu s rodičmi aj so žiačkou. Rodičia pochopili, že šport je pre ich dieťa záľubou, ale nie jediným smerovaním. Na stretnutí im boli prezentované aj možnosti vzdelávania žiakov s VPU na konkrétnom gymnázium. Dosiadnutým konsenzom bolo podanie prihlášky okrem športových škôl aj na predmetné gymnázium. Na základe IVP mala žiačka na prijímacích pohovoroch upravený čas, čo jej vyhovovalo najmä na teste zo slovenského jazyka. Prijímacie konanie na gymnázium bolo úspešné – z matematiky bola medzi najlepšimi, zo slovenského jazyka dosiahla priemer. Aj na základe **spoločných konzultácií ZŠ, gymnázia a poradenského zariadenia** sa žiačka po odvolaní na gymnázium dostala. Úspechom kariérového poradenstva v tomto prípade bol fakt, že **rodičom bola poskytnutá komplexná informácia o záujmoch a názoroch ich dieťaťa, o možnostiach spolupráce s poradenským zariadením aj počas štúdia na strednej škole a o možnostiach pomoci a podpory pre žiakov so ŠVVP na konkrétnom gymnázium.** Poradenským procesom a nástupom na gymnázium získala žiačka s dyslexiou dlhší čas na rozhodovanie sa o svojej kariérovej dráhe.

6. PREHĽAD VYBRANÝCH DOSTUPNÝCH ZDROJOV

- Analýza faktorů determinujících edukaci a profesní orientaci jedinců se zdravotním postižením (Fialová, I.). Brno: Masarykova univerzita.
- Brúsenie diamantu (VÚDPaP). Dostupné z: <https://vudpap.sk/wp-content/uploads/2021/06/Brusenie-diamantu-pribeh-dobrej-praxe-v-karierovom-poradenstve.pdf>
- Kariérové poradenstvo (Grajcár, Š., Hargašová, M., Lepeňová, D.). In: Kapitoly z poradenskej psychológie (Smitková, H. a kol.)
- Kariérové poradenstvo a možnosti facilitácie kariérového vývinu nepočujúcich (Groma, M.). Dostupné z: https://www.fedu.uniba.sk/fileadmin/pdf/Sucasti/Katedry/KPP/Publikacie/monografia_groma.pdf
- Kariérová výchova nie je len o kariére (VÚDPaP). Dostupné z: <https://vudpap.sk/wp-content/uploads/2020/12/UPDATE-publikacia-do-Dieta-v-centre-odbornej-pozornosti-Karierova-vychova-nie-je-len-o-kariere.pdf>
- Kariérne poradenstvo: metodika služby (Človek v ohrození). Dostupné z: https://issuu.com/clovekvohrozeni/docs/karierne_poradenstvo_metodika_sluzb
- Kariérové poradenstvo v teórii a praxi (Bratislava Euroguidance centrum, Centrum Euroguidance, Praha). Dostupné z: <https://www.euroguidance.sk/index.php?sw=6>
- Komunikačné postupy vhodné pre podporu rozhodovania o povolani v oblasti odborného vzdelávania (Orbis Institut). Dostupné z: https://www.minedu.sk/data/files/6546_metod_material-komunikacne-postupy-pre-podporu-rozhodovania-o-povolani-odb_vzdel.pdf
- Podpora pri výbere strednej školy v čase pandémie (VÚDPaP). Dostupné z: <https://vudpap.sk/wp-content/uploads/2021/03/Vyberate-skolu-pre-svoje-dieta-fix.pdf>
- Podpora záujemcov so špecifickými potrebami o štúdium na VŠ (VÚDPaP). Dostupné z: <https://vudpap.sk/wp-content/uploads/2023/05/podpora-zaujemcov-so-specifickymi-potrebami-o-studium-na-vs.pdf>
- Praktický manuál na podporu žiakov ZŠ so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami pri prechode na stredné školy bežného typu (VÚDPaP), neoddeliteľnou súčasťou je aj dokument týkajúci sa požiadaviek SŠ na žiakov so zdravotným znevýhodnením. Dostupné z: <https://vudpap.sk/wp-content/uploads/2022/11/Prakticky-manual-pre-podporu-ziakov-so-SVVP-pri-prechode-na-SS-bezneho-typu.pdf>
- Profesní orientace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a jejich uplatnění na trhu práce (Friedmann, Z.), Masarykova univerzita, Brno.
- Systémová podpora kariérového poradenství a tranzitních programů žáků se SVP pro ČR (UPOL). Dostupné z: <https://karierazp.upol.cz/>

POUŽITÁ LITERATÚRA

- BLAHOVCOVÁ, I. a T. MAJERNÍKOVÁ, 2022. *Praktický manuál pre podporu žiakov ZŠ so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami pri prechode na stredné školy bežného typu* [online]. Bratislava: Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie. Dostupné z: <https://vudpap.sk/wp-content/uploads/2022/11/Prakticky-manual-pre-podporu-ziakov-so-SVVP-pri-prechode-na-SS-bezneho-typu.pdf>
- ČIGÁŠOVÁ, L. S. a M. CHRIENOVÁ, 2021. *Odborné postupy v pedagogickej a poradenskej praxi. Kariérové poradenstvo pre žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami* [online]. Bratislava: Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie. Dostupné z: karierove-poradenstvo-pre-ziakov-so-specialnymi-vychovno-vzdelavacimi-potrebami.pdf (vudpap.sk)
- FRIEDMANN, Z., 2007. *Člověk a svět práce na 2. stupni ZŠ*. Praha: Dr. Josef Raabe.
- HARČARÍKOVÁ, T., 2005. Poradňa pre voľbu povolania pri Inštitúte pre pracovnú rehabilitáciu občanov so zmenenou pracovnou schopnosťou v Bratislave. In: KROČANOVÁ, Ľ. et al. *Špeciálnopedagogické poradenstvo – informačný bulletin IX*. Bratislava: Metodické centrum.
- HARČARÍKOVÁ, T., 2007. Názory študentov stredného odborného učilišťa pre telesne postihnutú mládež na úroveň prípravy na povolanie v učebných a študijných odboroch a možnosti špeciálnopedagogickej intervencie v tejto oblasti. In: *Špeciálnopedagogická diagnostika, včasná intervencia a špeciálnopedagogické poradenstvo pre znevýhodnené osoby (s postihnutím, narušením, nadaním a talentom)*. Bratislava: MABAG, s. r. o.
- HUČÍK, J., 2007. *Profesijná príprava žiakov s mentálnym postihnutím I*. Martin: Osveta.
- HUČÍK, J., 2009. *Predprofesijná príprava a profesijná orientácia postihnutých*. Prešov: ZOUS.
- JASŠOVÁ, M., Š. HRIVŇÁKOVÁ a E. KOZELNICKÁ, 2023. *Spríevodca pre kariérového poradcu v centre poradenstva a prevencie* [online]. Bratislava: Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie. Dostupné z: sprievodca-pre-karieroveho-poradcu-v-centre-poradenstva-a-prevencie-v102.pdf (vudpap.sk)
- LEVINSON, E. M. a E. J. PALMER, 2005. Preparing Students With Disabilities for School-to-Work Transition and Postschool Life. *Counseling 101* [online]. Dostupné z: <https://my.vanderbilt.edu/specialeducationinduction/files/2011/09/Transition-Planning1.pdf>
- KRNÁČOVÁ, Z. a V. KRIŽO, 2022. *Multidisciplinárny prístup v školách. Školský podporný tím* [online]. Bratislava: Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie. Dostupné z: <https://vudpap.sk/wp-content/uploads/2022/03/Multidisciplinarny-pristup-v-skolach-s-recenziou-v1.02.pdf>
- MESÁROŠOVÁ, M., J. BAVOLÁR a M. SLAVKOVSKÁ, 2018. *Kognitívne, metakognitívne kompetencie a sebaregulácia v kontexte motivácie*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach.

- OPATŘILOVÁ, D. a D. ZÁMEČNÍKOVÁ, 2005. *Předprofesní a profesní příprava zdravotně postižených*. Brno: Pedagogická fakulta, Masarykova Univerzita.
- PIRŠEL, D., 2013. Osoby so zdravotným znevýhodnením v kontexte súčasnej špeciálnej pedagogiky súvzťažných vied. In: *Zborník medzinárodnej vedeckej konferencie, PF UK*. Bratislava: IRIS.
- SIEGLE, D. a D. B. McCOACH, 2007. Increasing student mathematics self-efficacy through teacher training. *Journal of Advanced Academics*, 18(2), 278-312.
- ŠIKULOVÁ, R., E. MRÁZOVÁ a I. WEDLICOVÁ, 2007. *Pomáhejte žákům s výběrem povolání a profesní dráhy*. Most: Hněvín.
- ŠNÍDLOVÁ, M. a kol., 2022. *Inovované profesijné štandardy a metodika ich implementácie v praxi profesijného rozvoja*. Bratislava: Národný inštitút vzdelávania a mládeže.
- VAŠEK, Š., 2011. *Základy špeciálnej pedagogiky*. Bratislava: Sapientia, s. r. o.
- ZÁHORCOVÁ, V. a kol., 2009. *Štandardy kvality podporovaného zamestnávania*. Bratislava: APZ, n. o.
- ZAINAL, M., M. S. MAHMUD a W. PA, 2020. Job Marketable for Student with Disability: What We Should Know for Career Transition Programme. In: *Journal of University of Shanghai for Science and Technology*. 22.
- Kariérová výchova a kariérové poradenstvo – intervenčný štandard*. Bratislava: Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie, 2023.
- Kariérová výchova a kariérové poradenstvo v poradenskom zariadení*. Bratislava: Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie.
- Praktický manuál pre podporu žiakov so ŠVVP pri prechode na SŠ bežného typu* [online]. Bratislava: Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie, 2022. Dostupné z: [Prakticky-manual-pre-podporu-ziakov-so-SVVP-pri-prechode-na-SS-bezneho-typu.pdf](https://vudpap.sk/prakticky-manual-pre-podporu-ziakov-so-svvp-pri-prechode-na-ss-bezneho-typu.pdf) (vudpap.sk)
- Teaching Tip Sheet: Self-Efficacy*. American Psychological Association, 2023.
- Hath Resource Center, 2006. *Guidance and Career Counselors' Toolkit* [online]. Washington, D.C.: The George Washington University. Dostupné z: [https://depts.washington.edu/dbpeds/PostHSGuidanceToolkit\(2006\).pdf](https://depts.washington.edu/dbpeds/PostHSGuidanceToolkit(2006).pdf)

Legislatívne zdroje

Pokyn ministra č. 39/2017, ktorým sa vydávajú profesijné štandardy pre jednotlivé kategórie a podkategórie pedagogických zamestnancov a odborných zamestnancov škôl a školských zariadení

Rámcové učebné plány a vzdelávacie štandardy vzdelávania na získanie nižšieho stredného vzdelania podľa § 16 ods. 3 písm. b) a § 31a zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školského zákona) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

Vyhláška č. 173/2023 Z. z. o kvalifikačných predpokladoch pedagogických zamestnancov a odborných zamestnancov

Zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 138/2019 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov